סדר התפילה · הגדה · מפרשים

פרי חיים (הגדה)

רבי אברהם חיים מזלוטשוב

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פרי חיים (הגדה)
רבי אברהם חיים מזלוטשוב

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פרי-חיים-הגדה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

דרוש לשבת הגדול 4
דרוש קדש ורחץ 6
הגדה של פסח 8
הא לחמא עניא 8
עבדים היינו לפרעה במצרים 9
וכל המרבה לספר ביצי"מ 10
מעשה בראב"ע 11
אמר ראב"ע הרי אני 12
ברוך המקום ברוך הוא 14
חכם מה הוא אומר 14
רשע מה הוא אומר 16
תם מה הוא אומר 17
ושאינו יודע לשאול 18
יכול מר"ח 20
ברוך שומר הבטחתו 22
והיא שעמדה 23
צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות . 24
וירד מצרימה 26
במתי מעט 27
ורב כמה שנאמר 29
וירעו אותנו המצרים 31
ויענונו כמה שנאמר וישימו עליו 33
ויוציאנו ה' ממצרים 33
ר' יוסי הגלילי אומר 34
כמה מעלות טובות 35
אלו הוציאנו ממצרים 38
אלו קרע לנו את הים 38
אלו קרבנו לפני הר סיני 39
אלו נתן לנו את התורה 42
אמר ר"ג כל שלא אמר 44
מצה זו שאנו אוכלין 45
מרור זה 45
בכל דור ודור 45
בצאת ישראל ממצרים 46
למה יאמרו הגוים אי' נא 46
ה' זכרנו יברך 46
במדרש מה דכתיב אהבתי כי ישמע ה' . 47
כי הטה אזנו לי 47
מן המיצר קראתי 48
אנא ה' הושיעה נא 48
כי לו נאה 49

דרוש לשבת הגדול

שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו שלקחו כל איש שה בעשור לחודש והיה נקשר בכרעי המטה בכדי לבודקו ארבעה ימים קודם שחיטה. והשה הי' אלהות של המצריים ולא הי' יכולת בידם למחות ואותו שנה הי' בעשור לחודש בשבת. והקשו הי"ל לקבוע בעשור לחודש אף בחול ככל המועדים שנקבעו ביום שנעשה הנס. ונלע"ד לתרץ דהנה אמרו בגמ' (ר"ה י':) פלוגתא בין ר"א ור"י חד אמר בניסן נברא העולם וחד אמר בתשרי. וכל חד וחד מביא ראי' לדבריו. וצריך להבין למה אינו מתרץ כל אחד הראי' מהפסוק שמביא השני כבכל הסוגיא. ע"כ נ"ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ודברי שניהם אמת. דהנה השי"ת ברא כל העולמות כדי שתתגלה מלכותו דהיינו שבעוה"ז כלו יתגלה שהוא מנהיג אף עולם הטבעי כרצונו ומדת מלכות לית לה מגרמה כלום וכן כולם, ואם עובד הש"י וממליך הש"י על הכל אז בא אליו מדת אהבה מאת הש"י ועובד מאהבה ומשמח את המקום ומשפיע תענוג למעלה והנה החודש ניסן נק' אביב שהוא א' ב' כסדר ואח"כ י' ב' הם חכמה ובינה. וצירוף הוי' של ניסן הוא כסדר. ויוצא מן ישמחו השמים ותגל הארץ. כ"ז מורה על השפעת חסדי הש"י עלינו, מלמעלה למטה הוא חסד הראשון מדת אל אשר נגלה קודם בריאת עולמות כדי להטיב לעמו ישראל. ותשרי הוא מדת יראה שאנו מקבלין עלינו מדת מלכותו יראתו שברא בשביל זה כל העולמות. וע"כ בר"ה דנין על זה העולם אם ישראל מקבלין עליהם מדת יראתו ככונת הבריאה. ע"כ אחז"ל (שם כ"ו:) כמה דכייף אינש טפי מעלי שצריך להמשיך עליו מדת יראה בשלימות לירא יראה תתאה שלא יפול למטה להתענג בתענוגי עוה"ז ככל הברואים, ואם יראה שכבר נכשל בתענוגי' לשוב בתשובה. והוא נק' ג"כ תשובה תתאה שמחמת יראה. וע"כ ר"ה הוא ראשון לעשי"ת וע"כ תשרי הוא אותיות תשר"ק כי עבודתינו מתתא לעילא שאנו מעוררין במדת יראה מדת מלכות. וע"כ נק' תשרי ע"י התשובה תתאה שאנו עושין בחודש הזה והתחלתו מחודש תשרי היינו ר"ה. וזהו תשרי לשון שרי' לי' מארי'. כי כשאדם עובר עבירה ר"ל. העבירה קשורה בו ככלב. וכשעושה תשובה אנו מתפללין אליו ית' תשרי הקשר עבירה. וכונת בריאת העולמות הי' כדי להטיב לעמו ישראל ולהמשיך עליהם שלש עשרה מכילין דרחמים. והיינו כשיקבלו ישראל עליהם מדת מלכותו ויראתו בשלימות ויראו שכבר נכשלין ועושין כסדר הזה מה הוא רחום וכו' ועושין תשובה. אז השי"ת ממשיך עליהם י"ג מדותיו ומרחם עליהם ונתמלא כונת הבריאה שברא כל העולמות בהשתלשלות להטיב לעמו ישראל. נמצא אי אפשר לניסן היינו שיבא שפע של הש"י

מעילא לתתא כסדר על עמו ישראל להטיב להם א"א בלא תשרי היינו שיעשו תשובה ויעוררו מתתא לעילא ואז יתגלה בחי' ניסן בחי' אביב. וזהו מר אמר חדא וכו' ולא פליגי ושניהם אמת. וכן בניסן נגאלו ובניסן עתידין לגאול היינו שהשי"ת ימשוך חסדיו על עמו ישראל בחי' ניסן אביב וא"א לגואלם ולהמשיך עליהם חסדיו אא"כ יעשו ישראל תשובה בחי' תשובה כי כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. והנה אמרתי פי' הגמרא (שבת קי"ח:) אלמלי שמרו ישראל שני שבתות מיד היו נגאלין. כי בחי' יראה נק' בתיקונים שבת הקטן וכתיב בהקדמת תיקונים מאן דאית בי' יראת ה' אייתי לי' לידי ענוה שכינתא עילעה והיינו בינה תשובה מאהבה וזהו נק' שבת הגדול. וזהו אלמלי שמרו ישראל שני שבתות מיד היו נגאלין היינו שיעשו תשובה תתאה שהוא מחמת יראה ועי"ז יבואו לתשובה עילעה והם שני שבתות שבת הגדול והקטן ביחד מיד היו נגאלין. והטעם הוא שאי אפשר להיות הגאולה אא"כ שמדת מלכות יבוא לשבת הגדול הוא יובל עלמא דחירות ואז נגאלין. וכן הי' במצרים שהי' הגאולה ע"י התלבשות בינה במדת מלכות ויצאו לחירות וכמ"ש האריז"ל בסדר ההגדה גבי שאלת בן תם מה זאת על ידי מי מתחבר וכו'. כן יציאת מצרים היתה על ידי בינה בהתלבשות במלכות עכ"ל. וכבר כתבתי בשם הה"ק בוצינא קדישא מו"ה דוב בער זלה"ה פי' הפסוק (שמות י"ג) למועדה מימים ימימה. ימים הוא לשון זכר. ימימה הוא לשון נקבה שבפסח הראשון שנתגלה עולם החמישים בינה עלמא דחירות וכמ"ש (שם י"ד) וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים. זה הפסח שיצאו ישראל ממצרים הוא בחי' דכר ונתגלה הארה ראשונה שיצאו ישראל בכל ימי הפסח לדורות עולם ומקבלין ימי הפסח לדורות שפע מיציאת מצרים הראשון. ופסח לדורות הם נק' בחי' נוק' וזהו מימים להמשיך השפע אל ימימה ימי הפסח לדורות עכ"ד ודפח"ח. ואפשר ז"פ (שם י"ד) כאשר ראיתם מצרים היום עלמא דחירות שנגלה עליהם בזה הבחינה לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם אלא יהיו ימי הפסח לדורות מקבלין מיצי"מ הראשון. והנח בזמן יצ"מ הראשון שנתגלה חידוש העולם הראשון וכמ"ש האריז"ל בסדר ההגדה גבי מה נשתנה וז"ל ויצ"מ היינו חידוש העולם חידוש זו"ן בעיבור שני עכ"ל ע"ש. וכשנתגלה בחי' ניסן בחי' אביב השפעה וחסדי הש"י חסד עליון כמו שהי' בבריאת העולמות השפע מלמעלה למטה כסדר אז בי' לח' ניסן נתגלה בחי' מלכות עשירית האפה. והי' אז עשור לחודש בשבת והיו לוקחין שה שהוא אלהות של מצרים וקושרין בכרעי המטה לבודקו לשוחטו כי יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואח"כ על מלכי אדמה באדמה. ובעשור לחודש הזה שהי' אז בעת יצ"מ בשבת שנתגלה הנם של יצ"מ מעלמא דחירות הנקרא שבת הגדול נתגלה גם בתחתונים כי

יפקוד ה' והפיל צבא מרום אלהות של מצרים ובעשור לחודש מדת מלכות שבת הקטן נתגלה הנם של יצ"מ שבת הגדול ונמצא הי' אז שני שבתות ביחד. וזהו שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול. הלשון קורין אותו פרושו שקורין אותו שבת הגדול אעפ"י שאינו שבת הגדול. כי בשעת יצ"מ הי' השבת שלפני הפסח בעשור לחדש ונתגלה בו הנם מיצ"מ שהוא משבת הגדול ע"כ גם עתה קורין לשבת שלפני הפסח שבת הגדול ומתורץ בזה קושית הפוסקים.

דרוש קדש ורחץ

ונראה דהנה ידוע מ"ש האריז"ל שע"כ נק' פסח לשון דילוג על שהי' גדלות קודם לקטנות ע"כ. ושמעתי מהרב בוצינא קדישא מו"ה אברהם ז"ל בחה"ק בוצינא קדישא מו"ה דוב בער זללה"ה פי' ע"ז משום שהאדם צריך להכניע שבע מדותיו שיש בו כגון אהבה ויראה והתפארות וניצוח וכו' תחת יראת ה' כמ"ש דהע"ה (ד"ה א' כ"ט) לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד וכו' וידוע דכל מדה כלולה משבע והם מ"ט ואם מכניע כל השבע מדות בכללן ובפרטן תחת יראת ה' והם מ"ט אז שורה עליו שער החמשים שהוא עולם המחשבה בינה. והנה במצרים שהיו ערום ועדי' ומוטבע בטומאה ועובדין ע"ז והגביהם הש"י בפעם אחת בלי שום טורח ובאו לשער החמשים כמ"ש (שמות י"ג) וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים שבאו תיכף לשער החמשים רק אין זה כונת הבריאה שברא הש"י את האדם שיעבוד הש"י ויכניע היצר כדי שלא תהנה הנשמה מנהמא דכסופא ואם עשה השי"ת הדבר והגביהם מאי הועילו הם ע"כ אחר הפסח נלקח מהם ההארה הגדולה הזאת וציוה להם השי"ת לספור ספירת העומר מ"ט יום לתקן מדותיהם בכלל ובפרט והם מ"ט כנ"ל וביום החמשים יקבלו התורה ויבואו לעולם המחשבה שער הנו"ן וזהו שהי' להם גדלות קודם לקטנות עכ"ד ודפח"ח. והנה האדם יראה בעצמו שכך מתנהג הש"י עמו ובתחלה כשמשים אל לבו לעבוד הש"י בא אליו הארה גדולה כמ"ש הרוקח ז"ל אין חזק כתחלת החסידות. ואח"כ נלקחה ממנו הארה זו ומסייעין אותו שיתקן מדותיו ולתקן חטאיו עד שבא מחמת רוב עבודה אל עולם המחשבה. וזהו סימן לסדר של פסח שהי' שם גדלות קודם לקטנות. דהיינו. קדש מתחלה בא הקדושה עליהם וקדש אותם ואח"כ נלקח מהם הקדושה הזאת ורחץ שרחצו וטהרו את מדותיהם בכלל ובפרט והם מ"ט עד שקבלו התורה ביום החמשים ובאו לשער החמשים. והנה ארז"ל (אבות פ"ז) כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' כי בקבלת עול תורה בשלימות צריך לראות שלא להצטרך לעסוק במו"מ גדול כדי

להתפרנס עצמו במאכלים ערבים ובתענוגים ע"ד שארז"ל (עירובין נ"ה) אין התורה מצויה לא בתגרנים ולא בסחרני' כו' ע"כ יצמצם פרנסתו ויאכל פת במלח שהוא מאכל עני כמ"ש (ברכות ב') בשעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח וישתה מים שאין בו חסרון כיס וישן על הארץ ולא בכרים רק ינהג בדברים גשמיים רק לקיום הגוף הכרחי ולא במותרות ועל הצטרכות מעט שמצטרך ארז"ל (אבות פ"ב) טוב תורה עם ד"א. וז"ש אחר ורחץ אחר שיתקן מדותיו ויקבל התורה ינהג בדרכי התורה. כרפס ר"ל הכר שלו יהי' פס ידו בשכבו על הארץ ולא בכרים. יחץ ויאכל מאכל עני כמ"ש (פסחים קט"ו) דרכו של עני בפרוסה וכשנוהג עצמו בדרכי התורה תשים התורה דרך אליו. וז"פ כך הוא דרכה של תורה ר"ל במי שעושה כך אז תשים התורה דרך אליו וכשתשים התורה דרך אליו אז מגיד רחצה כי קודם קבלת התורה לא הי' יודע לעשות תשובה על חטאיו רק הי' יכול לתקן מדותיו ולא יותר אבל לא הי' יודע לעשות תשובה על חטאיו. והנה מלת תשובה הוא תשוב ה' ר"ל שישיב ה"א אחרונה שפגם והפריד מן הוא"ו של השם. וזהו מגיד רחצה ר"ל התורה תגיד לו רחץ ה' איך שיטהר ה"א אחרונה ויקרב אל הוא"ו וזהו תשובה. מוציא מצה כי אמרו שהחמץ הוא היצה"ר וההיפך שלו היצ"ט נק' מצה ואח"כ בקבלת התורה שהוא מכניע היצה"ר כמו שארז"ל (קדושין ל') בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין ועי"ז מוציא מצה מוציא היצ"ט שהי' טמון נגד היצה"ר שהי' מושל בו. וכ"פ האלשיך ז"ל מוציא מצה לפי דרכו ע"ש. ואח"כ בהתמדת עבודה יראה להגביר על היצה"ר כמ"ש (אבות פ"ד מ"א) איזה גבור הכובש את יצרו. ולהכניע אותו שיהי' כבוש תחת ידו וימשול בו כרצונו ויעבוד עמו הש"י ולא יבטל אותו לגמרי כמ"ש (יומא ס"ט) ביעתא בת יומא לא אשתכח רק יכניע אותו ויעבוד עמו הש"י וזהו מרור ר"ל היצה"ר כורך יהי' כפות אצלו וברצונו ויוציא אותו בעת שיצטרך לתאות הגשמיות לעבודת הש"י. וזהו שלחן עורך כלומר כשיהי' היצר כבוש ת"י שיפעול בו כרצונו בעת שיצטרך לתאוות הגשמיות אז שלחן ערוך יהי' שלחנו ערוך למעלה ויעבור את הש"י במאכלים הגשמים כמ"ש (יחזקאל מ"א) זה השלחן אשר לפני ה'. ואז צפון ברך ר"ל יקבל ברכות מן היצה"ר הנק' צפון כמ"ש (יואל ב') ואת הצפוני ארחיק מעליכם וכו' בהכניעו לעבוד עמו הש"י כי באמת גם רצונו וחפצו של היצה"ר שלא לציית אותו אלא שמסית האדם ועושה שליחותו של הש"י. ושמעתי מאדמו"ר הרב הגאון החסיד המפורסם מ' שמואל שמעלקי זלה"ה ז"פ (תלים ל"ד) בקש שלום ורדפהו ר"ל אם תבקש שלום עם היצה"ר תרדפו כי גם רצונו וחפצו בזה. ואז הלל נרצה אם יהלל להש"י נרצה

לפניו כי יעבוד הש"י גם עם היצה"ר. כמו שארז"ל (ברכות נ"ד) בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצה"ר ואז יהלל להש"י ונרצה לפניו.

הגדה של פסח

הא לחמא עניא

הא לחמא עניא כו' עי' בסי' האריז"ל וז"ל עניא בגלותא מצרים אלא שרחמי המקום גאלנו וכו'. כל יסוד. דכפין תאב לזיווג דאו"א ייתי ויכול. כל דצריך. כל יסוד דצריך לנוק' ייתי ויפסח וכו' ונראה דהנה רש"י ז"ל פי' בפ' בא על פסוק והי' לכם למשמרת עד ארבעה עשר הי' ר' מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך וארואך והנה עתך עת דודים הגיע השבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל שנאמר ואת ערום וערי'. ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנאמר מתבוססת בדמיך בשני דמים. ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו שהיו שטופים באלילים אמר להם משכו וקחו לכם משכו ידיכם מאלילים וקחו לכם צאן של מצוה עכ"ל. ואפשר לומר דז"פ בעל האגדה הנ"ל, דהנה האריז"ל כ' בסידור בכונת מילה וז"ל תכוין לגלות ע"י פעולה זו להוריד חסדים ממקור' וכו' ואז מסתלקת קליפ' נוגה ונתגלה מ"ל דחשמל וכו' ואז יש זיווג. וזה על המילה מ"ל י"ה שמל אורותיו ומתגלה עכשיו וע"י זה יתגלה השאר עכ"ל. ובכונת האגדה כתב האריז"ל וז"ל ואמנם ב' בדמיך חיי כו' דם פסח ה"ג. דם מילה ח"ח. פי' דם פסח בנוק' כי שם הוא דם פסח במקום הנוק' כנודע מן הזוהר וכו' עכ"ל. וידוע כשישראל עושין רצונו של מקום ועובדין את הש"י אז עושין זיוג למעלה ועושין מן השכינה הנק' ה"א אחרונה בחי' פרצוף ואז נעשה זיוג יסוד ומלכות. אבל במצרים שהיו ישראל עובדין אלילים ואז ה"א אחרונה לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים אלא שרחמי המקום גאלם כי הגיע השבועה שנשבע לאברהם אבינו ואז נתן להם הש"י שני מצות. וזהו כל מדת יסוד הנק' כל. דכפין תאב לזיוג או"א הם בחי' ו"ה. נתן להם מצות מילה הוא מ"ל י"ה. כל מדת יסוד דצריך לנוק' ייתי ויפסח נתן להם מצות פסח הוא בחי' נוק' כי דם פסח במקום נוק' כנ"ל. וז"פ (נחמיה ט') ותקם את דבריך כי צדיק אתה. ולכאורה אינו מובן דאפי' אינו צדיק צריך לקיים דבורו אלא דר"ל ותקם לשון תקומה ר"ל הקים מדת מלכות שיהי' בבחינת פרצוף וראוי לזיוג כי הי' עניא בגלותא שהיו ישראל ערום וערי' מן המצות ואעפ"כ הקים מדת מלכות. כי צדיק אתה כי מדת יסוד נק' צדיק ר"ל שרחמי המקום שרוצה להשפיע לעמו ישראל וע"כ גאלם אעפ"י שלא היו ראוים ונתן להם ב' מצות ועי"ז הקים מדת מלכות הנק' דבור וגאלם.

עבדים היינו לפרעה במצרים

עבדים היינו לפרעה במצרים כו'. להבין שאמר ויוציאנו ה' אלקינו משם וכו' הול"ל ואלו לא הוציא את אבותינו ממצרים כו' ולמה אמר פעם אחרת תיב' הקב"ה. וגם שאמר הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו וכו' והול"ל ואלו לא הוציא הרי אנו ובנינו וכו' עבדים היינו לפרעה במצרים כמו שהתחיל עבדים היינו וכו' וגם מה שייכות ואפי' כלנו חכמים למעלה. וגם דאמר ה"ז משובח ולא אמר ה"ז מהולל או מבורך. ונראה דכתב האריז"ל על ויוציאנו ה' ממצרים לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו. וכתב האריז"ל וז"ל לפי שארץ מצרים היתה מקום טומאה ביותר והי' פחד אם יהי' מלאך יכול להתפגם שם אבל זה לא שייך חלילה בהקב"ה כי אש אוכלה הוא ולכן אני ולא אחר עכ"ל. מזה משמע שהי' מלאך יכול להוציא ממצרים בשליחות הש"י אבל היה המלאך בעצמו יכול להתפגם שם חלילה. ועל פסוק ואחרי כן יצאו ברכוש גדול כ' האריז"ל וז"ל ברכוש גדול שיבררו כל טוב שנפל במצרים ולא יצטרך עוד בירור עכ"ל. ולפי"ז אם הי' מלאך מוציא ממצרים בודאי לא הי' יכול להוציא משם שלא ישארו ני"ק במצרים ח"ו מבני ישראל כי אפי' המלאך בעצמו יכול להתפגם שם חלילה וענין הפגם היינו שח"ו הי' ני"ק נופלים חלילה מהמלאך וא"כ פשיטא שהמלאך לא הי' יכול להוציא בני ישראל שלא ישארו שם ני"ק מבנ"י שם במצרים. וז"ש בעל אגדה עבדים היינו וכו' ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטוי' ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים ר"ל שלא הוציא הקב"ה בעצמו את אבותינו ממצרים כמו שאמר אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו רק הי' הגאולה ממצרים ע"י מלאך וא"כ בודאי היו נשארים שם ניה"ק מכנ"י כנ"ל א"כ הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה ר"ל אעפ"י שהוציא המלאך את אבותינו ממצרים ולא נהי' אנחנו במצרים עבדים לפרעה אעפ"כ כיון שנשארו עוד ני"ק מישראל שם במצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לחוב זה לפרעה במצרים להיות שם עוד להוציא הני"ק שנשארו שם וזה מה שאנו צריכין לבוא שם להוציא ני"ק נק' חוב כמ"ש רש"י ז"ל בפ' וישלח על פסוק וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו וז"ל ומדרש אגדה מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהי' זרעך המוטל על זרעו של יצחק עכ"ל. וגזירת כי גר יהיה זרעך היינו להוציא ני"ק של קרי כמ"ש האר"י ז"ל בסדר אגדה וכיון שנקרא חוב שייך לשון שעבוד וע"כ אמר משועבדים היינו לפרעה במצרים ולא אמר עבדים כנ"ל. ואח"כ אמר ואפי' כלנו חכמים לפי שכתבתי ענין מה שצריך לזכור בכל יום יציאת מצרים לידע ולהודע שהוא ית' הוא הבורא הכל ומחי' ומנהיג הכל כרצונו וחפצו כמו שעשה במצרים ששידד כל המערכות

וכל המזלות וכל הטבעית כי לפי הטבע ע"פ כשפים של מצרים לא היו יכולים ישראל לצאת משם עולמית והוא ית' הוא המושל בכל ע"ש. וז"ש ואפי' כלנו חכמים כולנו נבונים ר"ל שאנו מצינו באברהם שהכיר את בוראו בחכמתו כי הוא הבורא ומנהיג הכל כרצונו וחפצו. וא"כ שכולנו חכמים ונבונים מה לנו לספר ביציאת מצרים כדי לאמת במחשבתינו שהוא הבורא ומנהיג ומושל בכל כרצונו וחפצו ויכולין לידע זה בחכמתינו כמו אברהם שהכיר בחכמתו ומה גם כולנו יודעים את התורה ונדע מן הכתוב שהוא הבורא הכל ומושל בכל ונתאמת אצלנו שהוא ית' הוא הבורא ומנהיג ומושל בכל מן חכמתינו ומן התורה אעפ"כ מצוה עלינו לספר ביצי"מ לפי שאמר למעלה והוכיח שאלו לא הוציא הקב"ה בעצמו ממצרים הרי אנו עדיין משועבדים לפרעה וא"כ מוטל עלינו לספר ביצי"מ ע"כ אמר ואפי' כולנו חכמים כנ"ל.

או יאמר עבדים היינו וכו' ויוציאנו וכו'. להבין שאמר בתחלה עבדים היינו, וכן ויוציאנו ה' משם על עצמם ואח"כ אמר ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים והול"ל ואלו לא הוציאנו הקב"ה ממצרים וכו'. ונראה דכתב האריז"ל בס' אגדה שלו על פסוק ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם וכו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וז"ל כי גר יהי' זרעך אותו הזרע וקרי לבטלה שלך עכ"ל. נמצא אותן שעבדו במצרים הן מן חז"ל של אברהם אבינו שהוא נשמת אדם הראשון שנתגלגלו בהם וע"כ עבדו בפרך בחמר ובלבנים עד שהוציאו משם כל הני"ק שנפלו במצרים מן חז"ל לגמרי ולא נשאר שם כלום כמ"ש האריז"ל שם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול שיבררו כל טוב שנפל במצרים ולא יצטרך עוד בירור עכ"ל ונמצא כשביררו כל הני"ק לגמרי נגאל אברהם אבינו משם ולפי שיאמר בפסוק והגדת לבנך לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים והכונה שגם נשמותינו היו במצרים כי יעקב וכל זרעו הבאים מצרימה היו כלולים מכל נשמות ישראל. ועל כן אמר עבדים היינו לפרעה במצרים ואחר כך אמר ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים ר"ל אלו לא ביררו כל הטוב שנפל במצרים שלא יצטרך עוד בירור ובדבר זה שביררו כל הני"ק מן חז"ל של א"א נגאל אברהם אבינו משם לגמרי. אבל אלו לא הוציא הקב"ה כל הני"ק משם לגמרי והי' נשאר שם עוד ני"ק מאברהם אבינו אף שהוציאנו ממצרים היינו משועבדים עדיין לחזור ולבוא לפרעה במצרים להוציא משם כל הני"ק של א"א.

וכל המרבה לספר ביצי"מ

וכל המרבה לספר ביצי"מ ה"ז משובח שכבר כתבתי שבכל פסח נתגלה הארה מן עולם המחשבה הנק' בינה היא דרגא דאפיק ממצרים וכשמספרין ביצי"מ אנו ממשיכין הארה

משם לנר"ן שלנו. וז"ש וכל המרבה לספר ביצי"מ ה"ז משובח לשון שבח נכסים כלומר שנר"ן שלו הוא משובח יותר עבור שמקבל יותר הארה מעולם המחשבה עולם הנשמות. ואפשר זהו כונת האריז"ל שכתב הרי זה משובח בחסדים ע"ש.

מעשה בראב"ע

מעשה בראב"ע וכו' והיו מספרין ביצי"ם כו' מ"ש כל אותו הלילה והי' די לומר כל הלילה. וגם אותו לשון זכר ולילה לשון נקבה. נראה דידוע דבליל פסח הזיוג יסוד ומלכות הוא בגדלות בהארת ת"ת ואיתא בכונת נר חנוכה וז"ל ושם זה נח"ל הוא המשכת אור עליון מבינה אל חז"א כדי שיוכל להזדווג עם נוק' עכ"ל. וידוע דיצ"מ הי' ע"י הבינה וכשאנו מספרין ביצ"מ אנו ממשיכין הארה מיצ"מ היינו בינה ועי"ז יוכל להיות הזיווג בגדלות וא"ו עם ה"א. ומלת מספרין לשון ספיר וז"ש והי' מספרין ביצ"מ ר"ל שהיו ממשיכין אור עליון מיצ"מ היינו בינה ועי"ז הי' זיוג בגדלות. כל הוא מדת יסוד. אותו הוא או"ת ו' ע"י הת"ת. הלילה הוא מלכות ר"ל שהוא זיוג יסוד ומלכות ע"י אות ו' הארת ת"ת וכ"ז היו פועלין ע"י סיפורים של יצ"מ היו ממשיכין הארה מיצ"מ היינו בינה אל אות וא"ו שיוכל לזווג עם נוק'.

או יאמר מעשה בר"א כו'. מ"ש כל אותו הלילה מלת אותו הוא מיותר דהול"ל והיו מספרים ביצ"מ כל הלילה. ואפשר לומר דידוע דליל פסח הוא יחוד ת"ת ומלכות באמצעות יסוד כמ"ש בסידור האריז"ל יכול מר"ח ובסידור הרב מראשקוב מבאר דברי האריז"ל ז"ל יכול מבעוד יום שתהי' בסוד יסוד לבד בלתי הארת ת"ת גופא ת"ל בעבור זה שהזיוג ע"י ת"ת גופא ואין הזיוג כ"א באמצעות יסוד עכ"ל. וז"ש והי' מספרים ביצ"מ ומלת מספרים לשון בהירות ר"ל שהיו מספרין ומאירין בסיפור הזה והיו ממשיכין הארה ונעשה יחוד ת"ת ומלכות באמצעות יסוד. וז"פ מלת אותו או"ת וא"ו דהיינו כל אות וא"ו היו ממשיכין ומיחדין הלילה שהוא מדת מלכות. וזה כל אות ז' הוא ת"ת ויסוד היו מיהדין אל הלילה מדת מלכות עד שבאו תלמידיהם ואמרו הגיע זמן ק"ש של שחרית וכבר חלף ועבר זה היחוד שהי' בלילה עד הנה מחמת שנתגלה הארה ראשונה שהי' בעת שיצאו ישראל ממצרים וזאת הארה שהי' בעת שיצאו ישראל ממצרים בלילה ההוא הארה זו נתגלה בכל פסח ואנו ממשיכין הארה הזאת ע"י סיפור יצי"מ ונעשה יחוד ת"ת ומלכות. וכיון שנעשה יום גמור שמכיר בין תכלת ללבן או שאר זמנים המבוארים בזמן ק"ש של שחרית בודאי אז הלילה חלף ועבר ושוב אין התגלות הארה ראשונה שהיה בעת שיצאו ישראל ממצרים בלילה הזה ומה לכם לספר עוד ביציאת מצרים.

אמר ראב"ע הרי אני

אמר ראב"ע הרי אני כו'. ומ"ש הרי אני כבן שבעים שנה ולא היה זקן ובאמת אם הי' זקן ממש הי' רבותא טפי. ונראה דהענין דאנו מחויבים להזכיר יצ"מ בכל יום כדי לידע ולהודע שהוא הבורא הכל ומחי' הכל ומשגיח על הכל ומנהיג כל המערכות והמזלות כרצונו וחפצו ומשדד המערכות וכל הטבעי' וכל הכשפים ומושל בכל כרצונו וחפצו כמו שעשה במצרים שהי' משדד המערכה וכל הכשפים והוציא את ישראל נגד הטבעית מפני שהעולם התחתון הטבעי הוא מתנהג מעולם המחשבה הנק' בינה עלמא דחירות ובהתגלות זה העולם יצאו ישראל ממצרים כמ"ש בזוהר שחמשים פעמים נמצא בתורה יצ"מ כדי לידע דרגא דאפיק יתהון חמשים שערי בינה. וזהו הענין להזכיר יצ"מ לקבוע בלבו שכל הדברים מתנהג עפ"י העולם של יצ"מ והנה כשאדם הוא בשכל גדול ועובד הש"י יודע בעצמו שא"א לו לעבוד את הש"י אלא בעזרו כמ"ש (קדושין מ) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו וכו' וכמ"ש (תהלים ס"ב) ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו כאלו עשה בעצמו ובאמת הוא ית' הוא העושה אבל כשאדם עוסק בדברים גשמיים להכין פרנסתו על מו"מ וכן כשהעני מקבל צדקה אינם מבינים כ"כ שהכל הוא מאתו ית' כמ"ש (דברים ח') כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. וכן אין אדם נותן לחבירו שום דבר רק ברצון הבוי"ת וזן את כל העולם כולו בחן שנותן חן לעני בעיני העשיר ומרחם עליו והכל הוא מאתו ית'. וימים הם מדריגת דכר. ולילות הם בחי' נוקי. ולראב"ע נעשה נס (ברכות כ"ח) כשא"ל אשתו לית לך חיוורתא ונעשה זקן וע"כ אמר הרי אני כבן שבעים שנה וכל השתנות הטבע הן מחכמה כמ"ש הה"ק בוצינא קדישא מו"ה דוב בער זלה"ה וחילופיהם בגולם כלומר כל החילופים והשתנות הן בגולם הוא יו"ד שהוא גולמא ויו"ד הוא חכמה עכ"ד ודפח"ח. וז"ש הרי אני כבן שבעים שנה שנעשה לו נס בזקן וא"כ כבר באתי אל חכמה. ולא זכיתי שתאמר יצ"מ, ואע"פ שעולם של יצ"מ הוא למטה מחכמה לא זכיתי למדריגה זו לחשוב תמיד ביצ"מ. ולשון אמירה היא מחשבה בלב כמו (דברים ז') כי תאמר בלבבך, כלומר ולא זכיתי לחשוב תמיד שהכל הוא מעולם המחשבה עולם של יצ"מ בלילות בעת שאני במדרגת מקבל עד שדרשה בן זומא מקרא שחיוב גמור לזכור יצ"מ אף בלילות בעת שהוא בבחינת מקבל שנא' למען תזכור את יום צאתך מאמ"צ כל ימי חייך כו'. ואמר למען תזכור כי הרב בוצינא קדישא מו"ה דוב בער זלה"ה אמר פי' הפסוק (שמות י"ג) ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה כי פסח הראשון היתה התגלות עולם המחשבה חמשים ש"ב דרגא דאפיק ישראל כל ימי הפסח עד ביאת המשיח כשמגיע ימי

הפסח נתגלה הארה שהיה בפסח הא' ומקבלין ממנו וא"כ הפסח הראשון הוא בחינת דכר וכל הפסח הבאים אחריו הם בחי' נוק' וזהו מימים לשון זכר ימימה לשון נקבה וזהו למועדה מימים להמשיך הארה מימים לימימה בכל ימי הפסח עכ"ד ודפח"ח. וזהו למען תזכור את יום צאתך מאמ"צ ר"ל שתעשה במדריגת דכר את יום צאתך מאמ"צ ולקבל ממנו תמיד הארה כל ימי חייך ימי חייך הימים כשאתה בבחי' דכר בעבדות ה' לידע שהכל מאתו ית' וא"א לעבוד אותו רק בעזרו כל ימי חייך הלילות אף כשהוא בבחי' מקבל לזכור תמיד שהכל הוא מעולם המחשבה עולם של יצ"ט וא"כ החוב הוא תמיד לקבל מיציאת מצרים כנ"ל.

או יאמר אמר ראב"ע הרי אני כו'. נראה דהנה הענין שציונו הבורא ית' לזכור תמיד יציאת מצרים לידע ולהודיע להודע שהוא היוצר ובורא ומנהיג את כל העולמות כולם עליונים ותחתונים כרצונו וחפצו כמו שעשה במצרים ושידד כל המערכות והמזלות וכל הטבעיות כי לפי הטבע עפ"י כשפים של מצרים לא היו ישראל יכולין לצאת מהם עולמית והיה הגאולה ע"י השי"ת בעצמו ולא ע"י שרף כי אם היה ע"י מלאך היה יכול להתפגם שם בטומאת מצרים. כמ"ש האריז"ל על פסוק ועברתי בארץ מצרים וכו'. ולכך הוצרך השי"ת בעצמו להוציאם כי אש אוכלה הוא. והוא המושל ומנהיג את כל הטבעיות כרצונו וחפצו. ולא יאמין האדם בכשפים בפעולה טבעיות כי אם בהשי"ת לבד שהוא המושל ומנהיג הכל כרצונו. זהו ענין יציאת מצרים מצות עשה לזכור תמיד. ובזמן שהאדם הוא בתוקף שכלו ובמוחין גדולים הוא מבין זה אבל כשהאדם אינו בתוקף שכלו בעת נפילת המוחין צריך לחזק עצמו עפ"י האמונה לזכור תמיד יציאת מצרים. וז"ש ולא זכיתי לשון זך וזוהר. כלומר שלא באתי למדרגה זו שתאמר יציאת מצרים לשון אמירה נופל על מחשבה שבלב. כמו כי תאמר בלבבך. כלומר לחשוב תמיד שהשי"ת הוא המנהיג את כל העולמות וכל הטבעיות כרצונו. אף בלילות. כלומר בעת נפילת המוחין עד שדרשה בן זומא מן הפסוק שחיוב לזכור יציאת מצרים אף בלילות שנאמר למען תזכור את יום צאתך וכו'. והנה כתבתי לעיל בשם הרב הגדול בוצינא קדישא מו"ה דוב בער זלה"ה פי' הפסוק ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה כי בפסח הראשון היתה התגלות הארת עולם המחשבה הנק' בינה כמ"ש וחמשים עלו בני ישראל וכו' ובכל פעם עד ימות המשיח אנו צריכין לקבל הארה מהארה שנתקבל אז מיצ"מ. ונמצא הפסח הראשון הוא במדריגת דכר. וכל המועדים של פסח הבאים אחריו מקבלים ממנו והם בחי' נוק'. וזהו מימים לשון זכר. ימימה לשון נקבה עכ"ד ודפח"ח. ולפי הדרוש שדרש בן זומא שחיוב תמיד לזכור יצ"מ ז"פ הפסוק למען תזכור כלומר

שתעשה במדריגת דכר את יום צאתך מאמ"צ כלומר הארה ראשונה שנתגלה אז תעשה במדריגת דכר ותקבל ממנו תמיד כל ימי חייך ותחשוב תמיד שהוא מנהיג הכל כל הטבעיות כרצונו וחפצו ותקבל תמיד הארה מעולם המחשבה כנ"ל ביום ובלילה.

ברוך המקום ברוך הוא

ברוך המקום ברוך הוא כו' עפ"י פשוט י"ל פירושו שמברך שנתן תורה לעמו ישראל, כלל התורה והמצות הכתובים בתורה. ואח"כ מברך להשי"ת על שכתב לנו בתורה תשובה לארבעה בנים להשיב לכל אחד ואחד כראוי לו ואלו לא כתב לנו בתורה לא היינו יודעים תשובה לכאו"א כראוי וזהו ברוך הוא על כנגד ארבעה בנים דברה תורה ומלמד לנו בתורתו להשיב לשואלו דבר.

חכם מה הוא אומר

חכם מה הוא אומר כו'. ונראה דהנה איתא בכתבים למה נק' פסח לשון דילוג וקפיצה שהי' אז גדלות קודם לקטנות ע"כ. ושמעתי מהרב החסיד מו"ה **אברהם** זלה"ה בהה"מ זלה"ה, דהנה האדם צריך לתקן שבע מדות דהיינו אהבה ויראה והתפארות וכו' כל מדה ומדה בפרטות וכל מדה ומדה כלולה משבע והם מ"ט בפרטות וא"כ שורה עליו שער הנו"ן והוא עולם המחשבה בינה. וביצ"מ היה תיכף התגלות שער הנו"ן בינה ובו היה הנס. ואח"כ נלקה מהם הארה זו וציוה אותם לספור ספירת העומר מ"ט יום כדי לתקן כל מדה ומדה בפרטות. ונמצא הי' גדלות קודם לקטנות עכ"ד. והנה איתא שאבות קיימו התורה עד שלא ניתנה ויעקב אבינו הי' מניח תפילין במקלות ע"כ ר"ל שקיימו פנימיות התורה בעובדות אחרים ואינם מצמצמין כ"כ כאשר התורה אצלינו בצמצומים ושעורים. וז"ש חכם מה הוא אומר מה העדות וכו' ר"ל שרואה עצמו בגדלות גדול ובמוחין גדולים בפסח וע"כ הקשה מה העדות והחוקים וכו' ר"ל למה נתצמצם התורה כ"כ בחוקים ומשפטים אשר צוה וכו' כי יכולין לקיים פנימיות התורה בעובדות אחרים כמו האבות שקיימו התורה עד שלא ניתנה. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח ר"ל אמור לו הלכות וטעם של פסח שלמה נק' פסח ע"ש הארת גדלות קודם לקטנות. וע"כ אין מפטירין ר"ל לשון פטור ר"ל אין אנו מפטירין ממעשה המצות והחוקים כאשר ציונו השי"ת בצמצומים משום שאחר הפסח אפיקומן ר"ל לאחר הפסח תלקח התגלות הארה ראשונה דגדלות. וזהו אפיקו מן כי הלחם היורד מן השמים נק' מן ותיכף אחר הפסח תלקח הארה זו דגדלות ותהי' כקטנות השכל ונצטרך למעשה המצות וחוקים כמו שהם עתה מצומצמין וזהו שאלת החכם שרואה עצמו בגדלות השכל.

או יאמר חכם מה הוא אומר כו'. צריך להבין וכי זה כל הלכות פסח ודיני הפסח הלא זה הדין אחר אכילת הפסח. וגם בפ' ואתחנן שם כתו' שאלת חכם ובתשובתו שם אין שום רמז מזה התשובה. ונראה דהנה איתא בסי' האר"י זלה"ה למה נקרא פסח לשון דילוג וקפיצה שהי' אז גדלות קודם לקטנות. ושמעתי מהרב בוצינא קדישא מו"ה אברהם ז"ל בהרב בוצינא קדישא הה"מ מו"ה דוב בער זלה"ה דהנה האדם צריך לתקן שבע מדותיו מאהבה יראה והתפארת וכו' וכל מדה ומדה ופרטותיה שיהיה לה' לבדו שלא יאהב רק להש"י לבדו ודומיהן שלא ישתמש לשום הנאת הגוף בשום מדה רק להש"י לבדו וכל מדה כלול מז' והם מ"ט בפרטיות ואח"כ שורה עליו שער הנו"ן חמשים ש"ב וביצ"מ באו תיכף לשער הנו"ן חש"ב כמ"ש (שמות יג) וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים ובו היה הנס כמ"ש בזוהר ותיכף ממחרת הפסח נלקח מהם הארה זו וציוה אותם לספור ספירת העומר מ"ט יום כדי לתקן כל מדה ומדה בפרטות ויבואו בחג שבועות לחמשים ש"ב ונמצא הי' ביצי"מ גדלות קודם לקטנות עכ"ד ודפח"ח. והנה כתבתי בסיום התורה שמסיים בלמ"ד של לעיני כל ישראל והתורה מתחלת בב' מן בראשית שהוא לב כי רחמנא לבא בעי וכלל התורה והמצות תלוי במחשבת הלב ולא בעשיות מעשה הגשמיות בלבד כי עיקר כונת הלב כמעשה המצות כמ"ש (נזיר כ"ג) שנים שאכלו פסחיהן אחד אכל לשם פסח ואחד אכל לשם אכילה גסה ע"ז שאכל לשם פסח נאמר צדיקים ילכו בם וע"ז שאכל לשם אכילה גסה נאמר ופושעים יכשלו בם ואע"פ ששניהם עשו מעשה אחד ואכלו הפסח על השובע כדין אבל מ"מ זה לא אכל במחשבתו לקיים מצות הפסח נק' פושע וכן אמרו (שם כ"ג) גדולה עבירה לשמה אם נתכוין לעבוד הש"י בזה כגון אלי' בהר הכרמל שהקריב עליו בשעת איסור הבמות והי' מתכוין לקדש שמו של הש"י בזה ונענה מן השמים. וזהו שאלת חכם שרואה בפסח חוקים פסח מצה ומרור כדי לזכור הנס של יצ"מ שבאו מתכלית שפלות הנשמה והגוף לעולם המחשבה חמשים ש"ב והש"י שידד כל המערכות והמזלות והכשפים והטבעים והגביהם לעולם החמשים עלמא דחירות וכן אנו מחויבין לזכור תמיד יצ"מ כדי להאמין ולאמת בלב שעולם המעשה מתנהג למטה מעולם המחשבה בינה ולהמשיך עלינו מאור בינה ליבא תמיד ובזה נוכל להכין לבבנו בכל מעשינו ודיבורינו ומחשבותינו. וההכם שרואה עצמו בליל פסח שאז התגלות בינה הארת גאולת מצרים והוא במוחין גדולים וסובר שתמיד יהי' בהארה גדולה זו הארה זו של יצ"מ ושואל מה העדות והחוקים אשר צוה ה' אלקינו לעשות סימן ואות לזכור יצ"מ שהוא הארת בינה ליבא לב מבין ולהכין לבבינו אליו בכל הדברים שיעשה וכיון שהוא סובר שתמיד יהי' בהארה זו של בינה למה החוקים והמצות הלא הכלל רחמנא ליבא

בעי ולבו נכון לו משמים בהארת בינה התגלות הנס של יצ"מ נמצא בטוח לבו לפי דעתו שבודאי יעשה תמיד כל מעשיו בכונת לבו לשמים וא"כ למה לי החוקים והמשפטים. ואשר אמר לשון אתכם ולא אמר לשון אותנו אינו מוציא עצמו מן הכלל שהוא קטן ופטור מן המצות אבל אמר אשר צוה ה' אלקינו כולל גם עצמו כשיגדל והחכם שואל כהוגן לפי שכלו. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח ר"ל הטעם שנק' פסח ע"ש שהי' אז גדלות קודם לקטנות ואח"כ נלקח מהם הארה זו ולכך אין מפטירין לשון פטור ר"ל אין מפטירין ממעשה החוקים והמצות כי אחר הפסח אפיקו מן ולחם תענוג שיורד מן השמים נק' מן ואחר הפסח ספיק הארה זו וזהו אחר הפסח אפיקו מן הארה מן השמים מוחין גדולים בלי יגיעה ונשארו רק בבחי' יראה לבד וע"כ צוה ה' אלקינו אותנו החוקים והמצות כדי שנזכור ולהמשיך עלינו ע"י מעשה המצות בכונת הלב לזכור תמיד יצ"מ הארת בינה ליבא ולהכין לבבנו אליו ית' בכל הדברים. וזהו מרומז בתשובת בן חכם אשר בפ' ואתחנן שכ' שם ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים כו' ותספר לו כל הנס ואח"כ ויצוינו ה' אלקינו לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלקינו וכו' וצדקה תהי' לנו וכו' ר"ל אחר הפסח נהי' אנחנו כלנו במדרגת יראה לבד ע"כ ויצונו ה' לעשות החוקים האלה ובכונת עשיית החוקים והמצות נמשיך עלינו היראה והזכירה לזכור תמיד יצ"מ בינה ליבא ולהכין לבבינו אליו ית' בכל דיבורינו ומחשבותינו שניחד מעשינו ודיבורינו ומחשבותינו אליו יתברך וכמ"ש פי' הפסוק למען תזכור את יום צאתך מאמ"צ כל ימי חייך כלומר שתזכור ותעשה במדרגת דכר הארת יצ"מ כנ"ל. ותמיד תקבל מהארת בינה שהוא הנס של יצ"מ ובזה שאנו מקבלין תמיד מן בינה ע"י זכירה בזה אנו יכולין להכין לבבינו אליו בכל הדברים כנ"ל.

רשע מה הוא אומר

רשע מה הוא אומר כו' יש להבין הלא בשאלת בן רשע הכתוב בפרשת בא כתיב והי' כי יאמר אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זכה פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל הרי שכתוב שם תשובה אחרת לבן הנזכר. ואמת רש"י ז"ל כתב בפ' בא גבי תשובה לשאינו יודע לשאול בפסוק והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים וז"ל עשה ה' לי רמז תשובה לבן רשע לומר לו. עשה ה' לי לי ולא לו אילו הי' שם לא הי' כדאי לגאול. ואי"ה אבאר למטה גבי שא"י לשאול מהיכא למד רש"י ז"ל שזה תשובה לבן רשע. ונראה דשאלת בן הנזכר הוא ממש כשאלת בן החכם הנזכר מקודם אלא שדיבר שלא כהוגן ובן הנזכר שראה עצמו בליל פסח במוחין גדולים מהתגלות הארה יציאת מצרים בינה

שבלילה הזה. ומחמת זה נפל לגדלות וסובר שחכמתו גרמה לו הארה גדולה כזו אבל אביו ובני ביתו אינם בהארה זו ואמר דרך גדלות מה העבודה הזאת. החוקים כדי לזכור יציאת מצרים תמיד ולהמשיך תמיד הארה מן בינה ליבא ע"י הזכירה ועי"ז יומשך הארה ויוכל להכין לבבכם אל ה' ולכם שייך העבודה הזאת שאתם בקטנות השכל. וזהו לכם ולא לו הוא אין צריך לסימן ואות לזכור זה כי לבבו נכון ובטוח שיהי' תמיד בהארה זו מחמת תוקף חכמתו ושכלו וז"ש ולפי שהוציא א"ע מן הכלל כפר בעיקר כמ"ש בסוטה דף ד' כל המתגאה כאילו כפר בעיקר ע"ש. וז"ש אחר שתשוב לו התשובה הכתוב בתורה אליו ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל ועי' פרש"י ז"ל שם ופסח וחמל כלומר שחמל הש"י בחמלתו הגדול על ישראל אף שהיו אז ערום וערי' ולא היו כדאי לגאול רק שהיו ישראל אז בשפלות גדול מחמת התשובה באו לעולם של הארת יציאת מצרים בינה עולם התשובה עולם הענוה כמ"ש במקור אחר וזהו וחמשים עלו בני ישראל מאמ"צ שבאו לחמשים שערי בינה כמ"ש בזוהר. ואחר שתשוב לו המקרא הזה ופרושו אמור לו הרמז הרומז בכתוב גבי שאינו יודע לשאול לי ולא לו אלו הי' שם לא הי' נגאל. שהם מחמת שפלותם באו לשער החמשים שהוא עלמא דחירות שהוא בינה עולם הענוה כמ"ש בהקדמת תק"ז דרגא תמינאה ביראת ה' וכו' וענוה קטירא בדחילו הה"ד (משלי כ"ב) עקב ענוה יראת ה' מאן דאית בי' יראת ה' אייתי לי' לידי ענוה דאיהי שכינתא עלאה דיראת ה' עקב לגבה עכ"ל. וע"כ מחמת שפלותם באו לחמשים שערי בינה דאיהו שכינתא עלאה והוא עלמא דחירות ומשם נגאלו אבל אתה בגדלות שלך היפך ענוה אלו היית שם לא היית נגאל. ולפי שאחז"ל (שבת ל') גבי כסיל ששאל בעסק תורה צריך לענות לו ולפיכך תאמר תחילה התשובה שכתב בתורה בצדו ואמרתם זבח פסח הוא לה' וכו' ואח"כ תאמר לו בעבור זה עשה לי בצאתי ממצרים הרמז שרמז בתורה גבי שאינו יודע לשאול להקהות את שניו לו ולא לו ובעל הגדה א"צ להזכיר ואמרתם זבח פסח התשובה אשר הוא מפורש בתורה אליו רק הוא דורש הרמז שרמז התורה גבי שאינו יודע לשאול. ועיין למטה גבי שאינו יודע לשאול.

תם מה הוא אומר

תם מה הוא אומר כו' ונראה דשאלת התם ששמע שהחיוב לזכור תמיד ולספר מיציאת מצרים היינו העיקר שעוה"ז השפל הוא מתנהג מעולם המחשבה עולם של יציאת מצרים ובדרך תמימתו שאל מה זאת ר"ל האיך אפשר שעוה"ז הגשמי שאומרים ומראים באצבע זאת יהא לו הנהגה ע"י עולם שאין בו תפיסה והוא דבר מ"ה והאיך יהי' התחברות מ"ה עם זא"ת. ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים ויד חזקה

הוא גבורות וצמצום ר"ל שהש"י צמצם עצמו אף בעולם הגשמי. ואף ביותר העב והגס והגשמי שהעולם הזה השפל הוא מצמצם עצמו ובלעדי שפעו וחיותו לא הי' יכול להתקיים אף בהמתו וכל דבר הגשמי שבעולם וע"כ מביא זה הפסוק בחוזק יד הוציאנו ממצרים. וביד חזקה דרש בעל הגדה. ביד חזקה זו הדבר שנאמר הנה יד ה' הוי' במקנך אשר בשדה בסוסים ובחמורים בגמלים ובצאן ובבקר דבר כבד מאד. הרי ראינו שהש"י מצמצם עצמו בכל הדברים בעולם הגשמי אף ביותר גס ועב שבעולם השפל וכשמונע חיותו מהם רגע אחד הכל הוא אפס ואופס. וא"כ אל תתמה מה שאמרתי לך שעולם הזה השפל הוא מתנהג מעולם העליון עולם המחשבה עולם של יציאת מצרים כנ"ל.

ושאינו יודע לשאול

ושאינו יורע לשאול את פתח לו. להבין לשון את פתח לו דהול"ל אתה תאמר לו. או לשון הכתוב אתה תגיד לו. ונראה דידוע דיציאת מצרים היתה מבינה כמ"ש (שמות י"ג) וחמשים עלו בני ישראל מאמ"צ. ואפשר לומר משום שישראל היו אז במצרים ערום וערי' מחמת טומאת מצרים ובחי' דעת הי' בגלות שלא היו יודעין מהש"י עד שבא משה רבינו ע"ה שהי' בבחי' דעת וע"י נסים ונפלאות שעשה במצרים ידעו ונגלה לעין כל שהש"י הוא הבורא ומנהיג כרצונו וחפצו כמו שכתוב כמה פעמים למען תדע כי אין כה' אלקינו וכיון שהאמינו וידעו ישראל בדעת שהשי"ת הוא הבורא הכל ומחי' הכל ומנהיג הכל כרצונו וחפצו היה להם בושה והכנעה גדולה וחרטה גדולה על שלא היו עובדין את הש"י עד הנה כמו שאמרו (מדרש רבה שמות כ"א) שקטרג שר של מצרים ואמר הללו עובדין ע"ז והללו עובדין ע"ז וכיון שהיו נכנעין בלב מאוד ע"כ באו לעולם המחשבה בינה שהיא עולם הענוה והיא עולם הסליחה וע"כ וחמשים עלו בני ישראל. וכן הוא בכל בעלי תשובה מחמת הכנעה גדולה וחרטה גדולה בתחילת פרישתם מן העבירות כמ"ש הרוקח אין חזק החסידות כתחילתו. באו תיכף בתחלתם אל עולם המחשבה עולם הענוה עולם הסליחה ואח"כ נפלו ממדריגה זו עד שתיקנו הכל בכלל ובפרט עד שבאו אח"כ כשתיקנו הכל למדריגה ראשונה שהיו בתחילת פרישתם מן העבירות מחמת חוזק וגודל הכנעה וחרטה ובושה בלב בתחילת פרישתם באו למדריגה גדולה וכן היו במצרים בתחילה וחמשים עלו בני ישראל מאמ"צ ואח"כ ניטלה מהם הארה זו. ואיתא בזוהר אימא קימא לשאלה. ואמרו במשנה בערבי פסחים וכאן הבן שואל כי ע"י השאלה והתשובה אנו מספרים ביציאת מצרים וממשיכין הארה מאימא בינה עולם יצ"מ. וע"כ כל מיני השנוים הצריכים בליל פסח מונחים על השלחן כדי שישאל הבן מה נשתנה הלילה הזה. ועי"ז אנו מספרים ביצ"מ. וממשיכין הארה גדולה מבינה עולם של יצ"מ

כי שם קיימא לשאלה. ובגמרא אמרו (קדושין מ"ז) בלשון שאלה. שאלה הדרא בעינא. וכן כאן כי הארה שמקבלין בליל פסח ע"י השאלה והתשובה וספור יצ"מ תיכף נסתלק והדרא בעינ' וע"כ אמר בזה הבן שאין בו דעת לשאול ואע"פ שרואה כל השנוים שבליל פסח אעפי"כ אין בו דעת לשאול. אמר בו את פתח לו ר"ל תפתח לו פתח שיוכל לשאול ותאמר לו דבר תימה גדולה ואעפ"י שאין בו דעת יקשה בעיניו כשתאמר לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. ואז יקשה הבן לאביו וכי אתה היית במצרים שאמרת בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. ובאמת שבעל הגדה דורש ממקרא זה בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאלו הוא יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים והכונה שגם נשמותינו היו שם במצרים ונגאלו אבל בפני הבן הוא דבר תימה. וע"כ ישאל ויאמר לו אביו הפירוש מה שאמר לי. ועי"ז יספרו ביציאת מצרים. וזהו את פתח לו כנ"ל שתפתח לו פתח שיוכל לשאול כנ"ל. וא"ת מנ"ל לבעל הגדה שהחיוב על אביו שיפתח לבן הזה פתח כדי שישאול דלמא כונת הפסוק והגדת לבנך מעצמך שבאם אינו יודע לשאול יאמר לו מעצמו ולא שיפתח לו פתח כדי שישאול. י"ל שהוקשה לבעל האגדה בפסוק שכתב והגדת לבנך לאמר, מלת לאמר הוא מיותר וע"כ דורש והגדת לבנך כלומר שתאמר לבנך דברים לאמר ומלת לאמר קאי על הבן כלומר שהבן יאמר וישאל על דבר תימה דהיינו שתאמר לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. ועי"ז יקשה הבן על שתאמר מלת לי בצאתי ממצרים. והי' קשה עוד לבעל האגדה שבאם כונת הכתוב רק זה שהחיוב על אביו לומר דבר תימה לבן הזה שאינו יודע לשאול כדי שישאול, הי' לו לכתוב בפי' בעבור זה עשה ה' לנו בצאתינו ממצרים ויכלול גם הבן עמו שבאמת גם נשמת הזה הי' ג"כ במצרים ונגאל וכשיאמר לו כך יהי' לבן יותר פתח שישאל לאביו וכי אני ואתה היינו במצרים ונגאלנו ולמה כ' בפסוק בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. וע"כ דורש מכאן שזהו רומז תשובה לבן הרשע הנזכר מקודם לי ולא לו אלו הי' שם לא הי' נגאל. כי לבן הזה יותר טוב הי' לומר בעבור זה עשה ה' לנו בצאתינו ממצרים כנ"ל. והנה רש"י ז"ל בפרשה בא בפסוק הזה כתב וז"ל וכאן והגדת לבנך בבן שאינו יודע לשאול והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכת את הלב עכ"ל. נראה דהי' קשה לרש"י ז"ל למה כתב והגדת לבנך ולא אמר ואמרת לבנך וכו' וע"כ פי' והגדת לשון אגדה המושכת את הלב. ונראה לפי דברי בעל האגדה וכן לפי דברי רש"י ז"ל בפסוק הזה שמכאן רמז תשובה לבן הרשע לי ולא לו אילו הי' שם לא הי' נגאל. אפשר לומר דלכך כ' הפסוק לש' והגדת לבנך לפי של' הגדה משמעותו שני ענינים הפכיים לשון רך ולשון קשה דרש"י ז"ל כתב לשון

אגדה המושכין את הלב שהוא לשון רך ומצינו בפ' יתרו בפסוק כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל שפירש"י ז"ל וז"ל לבית יעקב אלו הנשים תאמר להן בלשון רכה ותגד לבני ישראל עונשין ודקדוקים פי' לזכרים דברים הקשים כגידין עכ"ל. הרי שפי' לשון ותגד בדברים קשין. וכן י"ל בכאן שע"כ כתב לשון והגדת שסובל משמעותו דברים רכים ודברים קשים לבן הזה שאינו יודע לשאול תאמר לו בלשון רכה כאגדה המושכת לבו של אדם. ויש כאן רמז תשובה לבן רשע שתאמר לו דברים קשים כגידין לי ולא לו אילו הי' שם לא הי' נגאל ולכך כתוב לשון והגדת.

יכול מר"ח

יכול מר"ח כו' להבין מה שאמר יכול מר"ח האיך ס"ד לספר ביצ"מ להגיד לבנו שאינו יודע לשאול בר"ח. וגם שאמר יכול מבעוד יום מאי ס"ד לספר ביצ"מ מבעוד יום. ונראה דאמרו בגמ' ר"ה (י"א) פלוגתא רא"א בתשרי נברא העולם ור"י אומר בניסן נברא. ור"א אמר בניסן נגאלו ובתשרי עתידין לגאל. ור"י סבר בניסן נגאלו ובניסן עתידין לגאל. וע' בס' קדושת לוי עה"ת שמבאר דליכא פלוגתא ביניהם ע"ש. ואף אנו נאמר בדרך זה כי ידוע מ"ש דאהבה ראשונה שהי' להש"י על נשמות ישראל כדי להיטיב להם כמ"ש בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית ובשביל אהבתם להשפיע עליהם י"ג מכילין דרחמי ברא עמו. ואהבה ראשונה מרומז בראש הי"ג והוא א"ל והוא חסדים גמורים. וזהו כי אמרתי עולם חסד יבנה כלומר מחשבתי שיהא עולם שמדת חסד יבנה. וזהו בניסן שהוא חסדים נברא העולם בשביל מחשבה זו להטיב לעמו ישראל ברא העולם. וכשבא לברוא את העולמות הוצרך להיות צמצום ומקום פנוי להוציא מחשבתו אל הפועל וזהו בתשרי הוא מדת צמצום נברא העולם והכל מודים שבניסן נגאלו ממצרים כי במצרים היו ערום וערי' ולא הי' בידם שום זכות שיגאלו רק שהגיעה השבועה שנשבע הש"י לאברהם לגאול בניו והוצרך לתת להם מצות פסח ומילה כמו שפי' רש"י ז"ל. וזהו בניסן נגאלו ממצרים בחסדים גמורים אהבת הש"י לישראל חסד ח"ס דל"ת שחס על מדריגת דל"ת ומשפיע להם אע"פ שאינם שוים. ובתשרי סבר ר"א שעתידין לגאל כי באמת בתשרי הוא דין שהש"י דן את כל העולם. ובר"ה עמו בני ישראל מעוררין בתשובה לפניו ור"ה הוא יום הראשון של עשי"ת. וביוה"כ הש"י מקבל תשובתם ומוחל וסולח להם כי אין יוה"כ מכפר אלא על התשובה. וע"כ נקרא זה החדש תשרי לשון סליחה כמו שרי' לי' מארי'. כי העובר עבירה נלכד ונאסר ביד היצר הרע וכוחותיו וכשהש"י מוחל לו ע"י התשובה אז שרי לי' מבית אסורין ל' שרי ואסר. וזהו בתשרי עתידין לגאול כלומר בתשובה עתידין לגאול כי כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. ור"י אומר

בניסן עתידין לגאל נמי אמר ומודה שצריך להיות בתשובה והיינו בתשרי. אלא אמר שהש"י יסבב להם סיבות שישובו בתשובה לא מתוך צרות כענין שאמרו (סנהדרין צ"ז) שיעמוד עליהם מלך כהמן אלא ברחמים גדולים אקבץ אותם ויסבב להם סיבות בחסדים גדולים שישובו ולא מתוך צרות ודין. והנה ניסן הוא חסדים כי הוי' המרומז בניסן הוא כסדר ויוצא מן ישמחו השמים ותגל הארץ כשיש חסדים בעולם כמ"ש בתיקונים כשהוי' הוא כסדר הוא חסדים. וע"כ במצרים שלא היו בהם שום זכות הוצרך לגאלם בניסן בעת ששורה חסדי השי"ת. והנה נלמד מדברי הה"ג בוצינא קדישא מו"ה דוב בער זלה"ה שכל צירוף הוי' ששורה בכל חדש, היינו אות ראשונה בשבוע ראשון של החודש, ואות הב' בשבוע שני של החודש, ואות ג' של הוי' בשבוע ג' של החודש, ואות ד' של צירוף הוי' השורה בכל חודש בשבוע הרביעית של חודש. כמ"ש הרב הגדול בוצינא קדישא מו"ה דוב בער זלה"ה על צירוף של חודש אב שהוא יוצא מן הסכת ושמע ישראל היום והם הוי'. וידוע מ"ש בתיקונים כשהוי' הזכרים קודמין הוא רחמים. וכשהדין של הוי' הוא בתחילה הוא בחי' דין. ובאב החצי חודש ראשון ה' ו' מן הסכת ושמע וע"כ הוא דין שהה"א קודם. אבל בחצי חודש השני שהוא י"ה מן ישראל היום כסדר הוא רחמים וחסדים גדולים וע"כ לא היו יו"ט לישראל כחמשה עשר באב (תענית ל) וכן השם של חודש זה אב חצי חודש ראשון הוא ארור וחצי חודש השני הוא ברוך עכ"ד ודפח"ח. מזה משמע שאותיות הוי' השורה בכל חודש אות הראשון של הצירוף בשבוע הא' כנ"ל. וז"ש בעל האגדה על פסוק והגדת לבנך ביום ההוא ומלת ההוא רומז על עתיקא כמ"ש בסידור בפסוק ויושע ה' ביום ההוא. וזהו יכול מר"ח ניסן שנתגלה בר"ח היוד של הוי' ובקוצו של יוד מרומז ההוא. ואמר תלמוד לומר ביום ההוא כלומר ביום ההוא ממש שיצאת ממצרים תגיד לבנך. ועל מה שאמר ביום ההוא ולא אמר ביום זה כי אף בחמשה עשר בניסן היו חסדי היו"ד בהעלם וע"כ יצאו ממצרים. ע"כ אמר והגדת לבנך ביום ההוא אבל כונתו ביום ההוא ממש שיצאו ממצרים תגיד לבנך ולא מר"ח. אי ביום ההוא יכול מבעוד יום ר"ל אחר שנשחט הפסח וכבר מלו א"ע וקבלו השני מצות והיו ראוים לגאול וגם שכבר נעשה להם נס גדול שזבחו אלהיהן של מצרים לעיניהם ויראו מהם לומר להם דבר יכול אז תגיד לבנך הנם הגדול הזה והוא התחלת הנס כמ"ש (ישעי' כ"ד) יפקוד ה' על צבא מרום במרום וז"ש תלמוד לומר בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך והיינו בלילה שהי' התגלות הנם גם בארץ כמו שכתוב ועבר ה' וכו' ומתו כל בכורי מצרים וראיתי את הדם ופסחתי עליכם אזי בשעה הזאת תגיד לבנך ולא מבעוד יום שלא הי' הנס רק בעליונים היינו באלהיהם.

ברוך שומר הבטחתו

ברוך שומר הבטחתו כו' להכין דאמר ברוך שומר הבטחתו הול"ל ברוך מקיים הבטחתו לישראל. וגם דאמר חשב את הקץ מה הוא שחשב. וגם מלת את מיותר דהול"ל חשב הקץ לעשות וכו'. ונראה דהנה שמעתי בימי בחרותי מאבי מורי הרב זלה"ה שאמר שחשב את הקץ היינו שחשב את הק"ץ שנה משנולד יצחק עד שירדו למצרים. שבמצרים היו רד"ו ונחסר ק"ץ שנה. ומחמת שאמר לו הש"י כי גר יהי' זרעך והגירות התחיל משנולד יצחק ויביאו ראי' מפסוק ויאמר לאברם וכו' ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ובאמת לא היו רק ר"י שנה וא"כ יחסר ק"ץ שנה אלא ש"מ שחשב את הקץ משנולד יצחק עכ"ד ודפח"ח. ובאמת מצינו שני טעמים בדרז"ל (נדרים ל"ב) על שהיו במצרים רק ר"י שנה. טעם הא' הוא כנ"ל דהגירות התחיל משנולד יצחק. וטעם השני שקושי השעבוד השלים לד' מאות שנה. ונ"ל ששני הטעמים צריכין זה לזה, הטעם הא' צריך לטעם הב', והב' צריך להא'. ושניהם הם טעם אחד. דעל הטעם הא' קשה מה בכך שהתחיל הגירות משנולד יצחק הלא לא הי' אז שעבוד ונאמר בפסוק ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וא"כ נחסר שעבוד של ק"ץ שנה ועכצ"ל כטעם הב' שקושי הי' משלים וא"כ מה שנחסר שעבוד של ק"ץ שנה היה להם אח"כ קושי השעבוד וצער הנוסף להם בקושי השעבוד הוא ממש כמו השעבוד של ק"ץ שנה. וכן טעם הב' לבד אינו מספיק שקושי השעבוד משלים לת' שנה. באמת שיכול להיות שהיה להם עבודה בזמן רד"ו שנה בקושי השעבוד כמו בת' שנה בלא קושי השעבוד אבל מ"מ לא היו בארץ לא להם רק רד"ו שנה, וע"כ צריך לטעם הא' שהגירות התחיל משנולד יצחק וא"כ משנולד יצחק עד שיצאו ממצרים היה באמת ד' מאות שנה אבל מ"מ נחסר השעבוד של ק"ץ שנה ע"ז הי' משלים קושי השעבוד כדי עבודת של ק"ץ שנה כנ"ל. ואגב זה נבאר מה שאז"ל דבר נא באזני העם אין נא אלא לשון בקשה (ברכות ט') בבקשה מכם שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. והקשה מהרש"א ז"ל והיא פליאה ואם לא אמר אותו צדיק צריך לקיים הבטחתו בעצמו. וגם צריך להבין למה לא אמר תחילה הפסוק שיאמר כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם קיים אמת שי"ל שהזכיר זאת היותר חמורה. אלא נראה כנ"ל דהזכיר ועבדום וענו אותם קיים ר"ל אעפ"י שלא היו רק רד"ו שנה בעבדות אעפ"כ התחכם בקושי השעבוד כדי להשלים הק"ץ שנה שהיו בלא שעבוד משנולד יצחק עד שבאו למצרים כדי לקיים דבורו שאמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. וז"ש ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים. ועל קושית מהרש"א ז"ל י"ל דבאמת כ' האריז"ל פי' ואח"כ יצאו ברכוש גדול. וז"ל שיבררו כל טוב שנפל במצרים

ולא יצטרך עוד בירור עכ"ל. וא"כ זה היה באמת כונה השי"ת שאמר ואח"כ יצאו ברכוש גדול שזהו טובה אמתית שיבררו כל הני"ק שנפלו שם ולא שיצאו בממון רב. אבל אמר שלא יאמר אותו צדיק זהו אברהם שהי' איש חסד ומשפיע לכל בחנם אעפ"י שלא הי' מגיע ממנו. והוא יאמר שהי' להשי"ת לקיים ואח"כ יצאו ברכוש גדול דהיינו בממון רב אעפ"י שלא הי' זה כונתו רק שיבררו כל הניצוצות הי' לו ליתן להם זה בחנם ולקיים ברכוש גדול כפשוטו שיצאו בממון רב ג"כ. וז"ש ברוך שומר הבטחתו ומלת שומר הוא מלשון המתנה כמו (בראשית ל"ו) ואביו שמר את הדבר שהי' ממתין ומצפה ע"ז כי באמת שקושי השעבוד התחיל משנולדה מרים זמן רב קודם שיצאו ממצרים ומחמת שהש"י הי' ממתין ומצפה ע"ז לקיים הבטחתו ולגאלם ולהוציאם ברכוש גדול משנולדה מרים התחכם וגזר עליהם קושי השעבוד כדי שיוכל לחשוב את הק"ץ שנה משנולד יצחק שהי' אז בלא שעבוד ולא יצטרכו לחיות במצרים רק רד"ו שנה. וזהו ברוך שומר הבטחתו לישראל שהיה ממתין ומצפה לקיים הבטחתו לישראל כנ"ל. ואח"כ אמר ברוך הוא שהקב"ה חשב את הקץ לעשות. ר"ל שחשב הצער הנוסף להם בקושי השעבוד. את הקץ כמו עם הקץ כלומר עם הק"ץ שנה משנולד יצחק חשב הצער הנוסף להם בקושי השעבוד כאלו עבדו גם בק"ץ שנה משנולד יצחק. וכ"ז לעשות ולקיים מ"ש לאברהם אבינו בברית בין הבתרים שנאמר ויאמר לאברם וכו' ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. ובאמת לא עבדו רק רד"ו שנה אלא שחשב צער הנוסף בקושי השעבוד אל הק"ץ שנה משנולד יצחק שהי' אז גירות בלא שעבוד כדי למהר ולגאלם שלא ישקעו במצרים כמ"ש האריז"ל על ולא יכלו להתמהמה שלא יבואו ח"ו לשער הנ' של הקליפה. ואפשר גם מחמת זה גזר קושי השעבוד קודם כי הוא ית' צופה ומביט עד סוף כל הדורות כנ"ל.

והיא שעמדה

והיא שעמדה וכו' הכונה היא שלא לדור שהי' במצרים עמד פרעה עליהם לכלותם, אלא שבכל דור ודור עומדין על ישראל. והכונה שלא אחד, ר"ל לדור אחד שהי' במצרים. א"כ קשה מה בלבד הול"ל שלא אחד עמד כו' אלא שבכל דור כו'. ונראה דהנה מה שהאומות עומדין על ישראל ושונאין אותן הוא מפני שהם מובדלין מכל העמים במאכליהם ואינם מתחתנים בהם כמו שפי' רש"י ז"ל באיכה על פסוק כל אויבי שמעו רעתי ששו כי אתה עשית אתה גרמת לנו שיהיו האומות שונאין אותנו, שהזהרתנו מלהתערב ומלהתחתן בהם. והנה הבי"ת שבתחלת התיב' משתמש לשון בעבור לשון בשביל כמו שפי' רש"י ז"ל בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית. וזהו שלא אחד בלבד ר"ל שלא פרעה בדור שהי' במצרים עמד עליהם לכלותם. בלבד ר"ל בשביל שהיו ישראל במצרים לבד,

ואינן מתערבין עם המצרים ואינן מתחתנים עמהם ע"כ היו שונאים אותם ועמד עליהם לכלותם. אלא שבכל דור ודור עומדין עלינו לכלותינו, בשביל שאנחנו לבד ואין אנו מתערבין עם האומות והקב"ה מצילנו מידם.

צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות

צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות כו' ויש להבין איך נזכר בפסוק ארמי אובד אבי שלבן ביקש לעקור את הכל. ונראה דכתו' בפ' ויצא כשרדף לבן אחר יעקב שאמר ליעקב יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע. וצריך להבין בפסוק דאמר לעשות עמכם רע והול"ל לעשות לכם רע. מזה נראה שכונת לבן הארמי הי' שביקש ח"ו לעקור את יעקב אבינו ע"ה מקדושתו ולהכניסו למקום טומאתו ח"ו וידוע שכל חוזק של ס"א כשלוכדין במצודה נפש מהקדושה אצלם ובזה יוכלו להזיק ולהרע. וז"ש יש לאל ידי לעשות עמכם רע ר"ל להפוך אתכם מקדושתכם למקום טומאתו ח"ו. ובזה יוכלו להזיק ולהרע ולעשות עמכם רע לאחרים מכחכם וכנ"ל. רק שאלקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע. ומ"ש אמר אלי לאמר, מלת לאמר אין לו פירוש. ונראה לומר דהנה בודאי אין זה מדרך לבן הארמי לגלות ליעקב שמוכרח לעשות שלום ואין לו רשות וכח לעשות לו רע. ואם הוא מוכרח על זה. הי"ל ליעקב שבידו לעשות לו כאות נפשו, אך מחמת שהבנות בנותי אינו רוצה בזה. אלא שאלקים אמר לו בחלום השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע וגם אמר לו שיאמר דבר זה ליעקב שיש לו ציוי כזה מאת אלקים. וזהו ואלקי אביכם אמר אלי לאמר, ר"ל לאמר לך כנ"ל. והנה ארז"ל במו"ק (כ"ה) דאמר רב אשי לבר קיפוק ההוא יומא מאי אמרת א"ל אמינא אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר כו'. א"ל בר אבין ח"ו דחכה ושלהבת בצדיקי. אמינא ומאי אמרת אמינא בכו לאבלים ולא לאבדה. חלש דעתי' עליהו ואיתהפיך כרעייהו ופירש"י ז"ל דשניהם ספדו זה מדמי לחכה ושלהבת. וזה לאביד'. ועיין במהרש"א ז"ל שם וז"ל חליש דעתי' כפירש"י דזה מדמי לשלהבת וזה לאבדה עכ"ל. ר"ל שיכלה כשלהבת ושיהיה אבדה ואינו כן כי הצדיק יש לו השארת הנפש לעוה"ב. והא דכתיב הצדיק אבד היינו לדורו אבל לאבדה משמע שהוא גופא דבר הנאבד ונענשו וכו' עכ"ל. וז"ש ולבן בקש לעקור את הכל ר"ל שרצה לעקור הכל מהקדושה ח"ו ולהכניסו למקום טומאתו וכמש"ל לעשות עמכם רע. ואמר עמכם על נשיו וילדיו שבקש לעקור הכל מהקדושה. וע"כ מביא הפסוק ארמי אובד אבי ר"ל שבקש לעשות לאבי כמו אבדה ח"ו שלא ישאר השארת הנפש לעולם הבא כי רצה לעקרו מקדושתו כנ"ל. ואשר אמר לשון צא ולמד נראה לומר האדם

צריך להיות תמים במעשיו כמ"ש (דברים י"ח) תמים תהי' עם ה' אלקיך. וכן להתנהג עם ב"א בדרך תמימות וכאן אומר לחקור ולהבין מחשבת לבן הארמי מה שהי' רוצה לעשות ומה שהי' במחשבתו לעשות ליעקב אבינו ע"ה. אמר צא מדרכיך ומתמימותיך. ולמד מה שבקש לבן הארמי לעשות ליאע"ה. ולבן ביקש לעקור את הכל אשר אמר ולבן ביקש ולא אמר ולבן רצה, נראה לפרש עפ"י ששמעתי פי' הפסוק מהרב הגדול החסיד המפורסם מ' זאב וואלף נ"י מק"ק זיטאמיר (בראשית ל"א) כי ששת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך דהנה הקליפה א"א לדבק להרע לאדם ח"ו אלא א"כ יש באדם מדות רעות שורש הקליפות אז יש לו ח"ו אחיזה באדם להרע לו ח"ו. אבל אם הוא תמים במעשיו לה' ואין בו שום דבר רע אז אי אפשר להרע לו כלל. וזה שאמר יעקב ללבן שרדף אחריו להרע לו. כי ששת את כל כלי ר"ל את כל מדותי ששת ובדקת אותי אם תמצא בהם שום דבר רע שיהי' לך אחיזה ח"ו להרע לי. מה מצאת מכל כלי ביתך מה מצאת מכל המדות הרעות שלך אצלי שתוכל ח"ו לאחוז בי ולהרע לי וא"כ למה רדפת אחרי ודפח"ח. ומלת ביקש הוא לשון חיפוש כמו (אסתר ב') ויבוקש הדבר וימצא. וז"ש ולבן ביקש לעקור את הכל ר"ל שהי' מחפש ובודק את כל מדות יעקב להמציא איזה מקום שיהי' לו אחיזה לשלוט בו ולהרע לו ולא הניחו הש"י להרע לו שלא הי' שום רע והי' תמים במעשיו.

או יאמר ארמי אובד אבי כו' עיין באלשיך שפי' ארמי אובד הוא היצר הרע. לא לבעל עבירה לבד הוא מאבד אלא שמאבד גם לאביו של בעל עבירה שמענישין אותו על חטא בנו. וירד מצרימה בין המצרים כי לפתח חטאת רובץ. ויגר שם במתי מעט ברמ"ח אברים. ויהי שם לגוי גדול מעבירות שבורא על ידם קליפות רבות והנם גוי גדול. וירעו אותנו שהם בעצמם מענישין אותו ע"ש. ויש לפרש ארמי אובד אבי. כי ידוע שאב נק' חכמה וידוע שארז"ל (סוטה ג') אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות וזהו היפך החכמה שמסתלקת ממנו כשעושה עבירה וזהו ארמי הוא היצה"ר אובד אבי הוא החכמה שלי שנתן לי הש"י ואמר אובד לשון הוה כי הוא המסית ומדיח בכל עת ובכל רגע ומכניס רוח שטות ר"ל.

או יאמר ארמי אובד אבי כו' ויש להבין דאמר מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו וקחשיב שניצל מלבן ואמר תיכף וירד מצרימה ולמה לא סיפר הכתוב מקודם שניצל ג"כ מעשו ואח"כ וירד מצרימה. ונראה דכתבתי במקום אחר פי' הפסוק (תהלים ל"ב) רני פלט תסובבני סלה דלפעמים השי"ת מציל האדם מצרה גדולה ע"י פחד כמו (ברכות ס') מעשה דר"ע בדרך והי' לו תרנגול ונר ונאכל התרנגול והרוח כבה את הנר והי' שוכב

בפחד כל הלילה וזה הי' טובתו שניצל מלסטים שלא הרגישו בו. ולפעמים הש"י מציל האדם בלי פחד כלל כענין (שבת קנ"ו) מעשה בברתי' דר"ע שניצלה ביום חופתה מנחש ולא היתה יודעת מזה שהיתה הנחש בלי פחד כלל ובלי כונה. וע"ז התפלל דהע"ה מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה כלומר אתה הש"י סיבת הסבות תסבב תמיד סבות שאנצל תמיד מצרות ע"י רנה אפלט מצרות. ולא ע"י צרות. וזה שהזכיר שהש"י עשה טובות ליעקב אבינו ע"ה שהצילו מלבן שביקש לעקור את הכל שנאמר ארמי אובד אבי וניצול בלי מלחמה ופחד רק שהש"י אמר ללבן בחלום הלילה השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע וכן וירד מצרימה שניצול מרעבון הי' ג"כ ע"י תענוג לראות בנו הנאבד לו שהוא מלך וע"כ לא חשיב שניצל מעשו מפני שניצול ע"י צרות וצער ומורא גדול כמו שכתוב ויירא ויצר לו.

וירד מצרימה

וירד מצרימה כו' עפ"י הדיבור. ועולם הדיבור הוא עולם המעשה ועולם המחשבה עולם התענוג ולשון על הוא למעלה ר"ל שהי' אנוס למעלה מעולם הדיבור שהוא עולם המחשבה עולם התענוג משם הי' אנוס שירד למצרים כדי להתענג עם יוסף קודם שאמר לו השי"ת אל תירא מרדה מצרימה וירד במורא כדי להתענג עם יוסף. ומחשבתו הי' ג"כ לפרוע שט"ח של גירות המוטל על זרעו של יצחק ומן העולם המחשבה שהוא עולם התענוג הי' אנוס אבל לא מעולם הדיבור עולם המעשה לא הי' אנוס רק בתענוג וזהו אנוס עפ"י הדבור היינו למעלה מעולם הדבור הי' אנוס אבל לא בעולם הדבור עולם המעשה. **או יאמר** וירד מצרימה אנוס עפ"י הדבור והקשה בס' מעשה ה' דלשון וירד משמע מצד בחירתו ולא מאונס דאל"כ הול"ל ויוריד למצרים כמו ויורידו אותו למצרים האמור ביוסף שפירושו ע"י הכרח. ונראה דארז"ל (שבת פ"ט) ראוי הי' יעקב לירד למצרים בשלשלאות אלא שזכותו גרם וכונתם דהי' מוכרח לירד למצרים לתקן חטא אדה"ר ק"ל שנה. והניצוצות נפלו למצרים וע"כ הי' השעבוד בחומר ובלבנים ובעבודה קשה וכן הי' ראוי להיות תחילת הירידה למצרים ביסורין אלא שזכותו גרמה. וכן יש לומר דבעל אגדה דרש לשון וירד שמעצמו ירד. וז"ש וירד מצרימה אנוס על פי הדיבור שהש"י ב"ה עילת העילות וסיבת הסיבות הסיב סיבה שירד מעצמו למצרים ולא שירד בשלשלאות לכך כתיב וירד לשון שמורה שמעצמו ירד ולא הי' לו מעש' של יסורים המוכרחת שיבא למצרים ע"י יסורין ושלשלאות אבל הי' בכבוד גדול מחמת זכותו אבל באמת הי' אנוס עפ"י הדיבור לירד למצרים כדי לתקן שם חטא אדה"ר בק"ל שנה אבל לא הי' אנוס במעשה בירידה זו. וזה שדרש וירד מצרימה אנוס עפ"י הדבור כלומר לכך כתיב לשון

וירד שמשמע שמעצמו ירד להורות שלא הי' אנוס בירידה במעשה. אבל באמת הי' אנוס עפ"י הדיבור לתקן כנ"ל וזה האונס הי' בהעלם שהש"י סיבב הסיבה שיבא למצרים ושימות שם ושאח"כ ישתעבדו בניו בחומר ובלבנים לתקן החטא כנ"ל. וסיבה שהי' יוסף מלך הכריחו בהעלם לירד למצרים לראות עם יוסף ולקבל תענוג ממנו כמ"ש בזוהר ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה שכל חיותו בהשקט ותענוג לא הי' רק השבע עשרה שנה שהי' במצרים עם יוסף שהי' מלך ונמצא אעפ"י שהי' ירא לירד למצרים כמ"ש בפ' ויגש שאמר לו הש"י אל תירא מרדה מצרים כי לגוי גדול אשימך שם. וכבר הי' בדרך כשאמר לו הש"י אל תירא כו' אעפ"כ ירד למצרים קודם שאמר לו הש"י אל תירא וכו' כדי לקבל תענוג מיוסף וגם לפרוע שט"ח של גרות המוטלת על זרעו של יצחק ונמצא הי' מוכרח מעולם המחשבה שהוא עולם התענוג לירד למצרים וזהו אנוס עפ"י הדבור ולשון על הוא למעלה ר"ל למעלה מעולם הדבור שהוא עולם המעשה הי' אנוס מעולם התענוג אבל לא מעולם המעשה שהוא עולם הדבור לא הי' אנוס אלא וירד מעצמו בכבוד ובתענוג שזכותו גרם זה שלא הי' אנוס לפרוע שט"ח של גירות ולתקן החטא גם מעולם המעשה.

במתי מעט

במתי מעט כו' ז"ל הגאון בס' מעשה ה'. א' קשה מה לו להביא הכתוב בפ' עקב שירד בשבעים נפש ולא הביא הכתוב בפ' ויגש שנאמר כל הנפש הבאה לבית יעקב מצרימה שבעים. ב' קשה ויגר שם במתי מעט הא כשהיו במצרים כבר נתרבו מאד והול"ל וירד למצרים במתי מעט. ג' למה הביא סיפא דקרא ועתה שמך ה' וכו'. ד' בפסוק גופא צריך להבין מאי ועתה שמך הלא גם בחיי יעקב נתרבו והי' ס' רבוא שראה קודם מותו מיוצאי חלציו ה' קשה הלא לא היו ככוכבים שלא היו רק ס' רבוא וקושיא זו הקשה רש"י ז"ל בפרשה דברים בפסוק והנכם היום ככוכבי השמים וכו'. ו' קשה תיבת לרוב הוא מיותר. עכ"ד. והאלשיך ז"ל בפרשת עקב הקשה מ"ש בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה הב' של בשבעים הוא מיותר ומה גם כי יעקב ובניו היו בכלל שבעים והאיך יאמר הלשון שמשמעו שזולת אבותם היו שבעים כמ"ש בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה. ונראה דאיתא בזוהר שמות וז"ל כיון דכתיב בני ישראל מהו את יעקב הבאים אתו איצטריך למימר אלה שמות בני ישראל אינון רתיכין ומשריין עלאין דנחתו עם יעקב בהדי שכינתא בגלותא דמצרים עכ"ל. וכן אח"כ בדף ד', א"ר אליעזר לר' יוסי אפתח פומך וינהרון מילך א"ל ניחא קמי' דמר דאשאל מלה חדא דקשיא לי הא שמענא מבוצינא קדישא דהוה אמר ואלה שמות בני ישראל סבא כל אינון חילין ומשריין דהוי

נחתי בגלותא בהדי יעקב דכתיב את יעקב מהו דכתיב איש וביתו באו וכו' ובדף י"ז וז"ל א"ל מה דכתיב הבאים מצרימה את יעקב וכו' אלא ת"ח לא אמר קרא היורדים למצרים את יעקב דעד כאן לא הוה לי' ירידה ליעקב אלא הבאים אוליפנא דאתו עמי' דיעקב ואזלי להון עד דנחתא אילין בגלותא נחתו אלין עמהון הה"ד ואלה שמות ר' דוסתאי אמר בכל יומא ויומא הוו אתיין ואזלי להון הה"ד הבאים מצרימה ולא כתיב אשר באו והיינו דכתיב הבאים מצרימה בקדמיתא את יעקב ולבתר כד הו"ל ירידה איש וביתו באו עכ"ל. העולה משם דכל אינון דרגין עלאין ומשריין עילאין באו עם יעקב בהדי שכינתא למצרים ובחיי יעקב ובחיי השבטים דלא התחיל השעבוד וירידה להון הוו אזלין ואח"כ באו. וע"כ כתיב הבאים לשון הוה ולא אשר באו כבר אלא שבחיי יעקב והשבטים באו שאזלו ואח"כ באו. ואח"כ כשמת יעקב וכל השבטים והתחיל השעבוד נחתו כלהון וירדו עמהון וע"כ לא כתיב ואלה שמות בני ישראל היורדים למצרים משום דלא הוה לון ירידה בחיי יעקב והשבטים אלא אח"כ כשירדו והתחיל השעבוד אז ירדו אינון דרגין ומשריין עילאין בהדי שכינתא עם ישראל. ולפ"ז פי' הפסוק בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה לפי דברי בעל האגדה הבי"ת של בשבעים כמו הב' של בראשית שפירושו בשביל ראשית כפי' רש"י ז"ל בשביל ישראל שנק' ראשית תבואתה ובשביל התורה שנק' ראשית וכן בכאן בשבעים פי' בשביל שבעים נפש לבית יעקב ירדו אבותיך. וידוע דאבות נקראין עלאין ובשביל שבעים נפש לבית יעקב ירדו דרגין עלאין בהדי שכינתא כד נחתו וירדו ישראל והתחיל השעבוד ונחתו ישראל עד לתתא עד שלא הי' ליסוד ומלכות זיוג רק בסוד נקודה וכמ"ש האריז"ל בפ' הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא ע"ש וכן ירדו אבותיך דרגין עלאין עם השכינה לתתא ועתה שמך ה' אלקיך ככוכבי השמים לרוב ר"ל ועתה יש לך עלי' גדולה ככוכבי השמים שהם חסדים כמ"ש האריז"ל בסידור בפי' הפסוק מונה מספר לכוכבים וז"ל הדעת נק' מספר וזהו לכוכבים שהם החסדים עכ"ל. כלומר ועתה יש לך עלי' ככוכבי השמים שהם חסדים לרוב כלומר שתוכל להרבות חסדים ולהמשיך אותם. וזה שדרש בעל האגדה. ויגר שם במתי מעט כלומר כשבאו לידי גרות ושעבוד וירידה באו במתי מעט ופי' של מתי מעט הוא מספר מעט כלו' כל המספרים ודרגין עלאין נחתו וירדו עם השכינה שהי' אז מעט בסוד נקודה. וע"כ מביא הפסוק בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה כלומר בשביל השבעים נפש לבית יעקב ירדו דרגין עלאין עם ישראל כשהתחיל השעבוד והירידה ירדו גם הם עם השכינה בשביל ישראל וזה הפי' מוכח מסיפא דקרא ועתה שמך ה' אלקיך ככוכבי השמים לרוב. וקשה קושית רש"י וכי ככוכבים היו הלא לא היו רק ס' רבוא וגם מלת ועתה וגם מלת לרוב הוא

מיותר וע"כ צ"ל הפי' כנ"ל שר"ל שעתה יש לכם עלי' ככוכבי השמים שהם החסדים לרוב ותוכלו להרבות חסדים ולהמשיך אותם מזה מוכח פי' רישא דקרא כנ"ל כלומר שכל דרגין עלאין נחתו וירדו במצרים עם ישראל וע"כ מביא סיפא דקרא ועתה שמך כו' ומתורץ נמי קושיא שלא אמר וירד למצרים במתי מעט כי בתחילת ירידה למצרים לא היו במתי מעט שלא היו לדרגין עלאין ירידה עם השכינה אז כמ"ש בזוהר וע"כ לא הביא גם הפסוק מפרשת ויגש כל הנפש הבאה למצרים שבעים כי שם לא נאמר שהי' ירידה לדרגין עלאין עם השכינה בשביל ישראל וגם לא קשה הלא גם במצרים הי' ששים רבוא בחיי יעקב ומתורץ קושית האלשיך וכל הקושיות של ספר מעשה ה' כנ"ל.

ורב כמה שנאמר

ורב כמה שנאמר כו' להבין מה שאמר רבבה כצמח השדה נתתיך ולא אשכחן בפסוק לדמות דבר הרב לאין מספר כצמח השדה. אלא מצינו פעמים שמדמה בפסוק דבר שאין מספר כחול אשר על הים אבל לדמות הרבוי לאין מספר כצמח השדה לא מצינו במקרא. וביותר קשה מ"ש רבבה. כיון שאמר רבבה יש לו מספר י' פעמים י' אלפים ואח"כ אמר כצמח השדה והוא דבר שאין לו מספר. ונראה דהנה הה"ג בוצינא קדישא מו"ה דוב בער זלה"ה אמר פי' מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו. כי ידוע שמדות אבותינו אברהם יצחק ויעקב הם חסד גבורה ת"ת ובמצרים הי' גלות הדעת והדעת הוא המבדיל בין טוב לרע כמ"ש (ירושלמי פ"ה דברכות) אם אין דעה הבדלה מנין וא"כ במצרים שהי' בחי' הדעת בגלות אף שהיו עובדין הש"י עם המדות חג"ת הי' מעורב חמץ ומצה וא"כ עם הבחי' חג"ת מדות אבותינו שהיו עובדין הי' עבודה זאת זרה מאת הש"י כי הי' תערובות חמץ ומצה ועכשיו שנתגלה בחי' הדעת קרבנו המקום עם מדות אבותינו חג"ת לעבודתו ית' עכ"ד ודפח"ח. ואפ"ל שז"פ שהיו מקטריגים על ישראל על הים הללו עובדין ע"ז והללו עובדין ע"ז. וכי ח"ו שהיו ישראל עובדין ע"ז ממש כמו המצרים הלא היו מובדלים מהם בלשונם ובלבושם ובשאר דברים. אלא כונתם שהיו עובדין עבודה שהיא זרה מאת הש"י מחמת חוסר הדעת לא הי' בידם כח להבדיל כראוי בין אור וחושך וע"כ הי' מעורב חמץ ומצה. והנה כתבתי כמה פעמים פי' (סוטה ג') אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות היינו גדלות כי כל גאה שוטה ומכניס בו יצה"ר מחשבת גדלות כמו שהכניס מחשבת גדלות באדה"ר שהי' חושב לאכול מעץ הדעת כדי שיוכל לברוא עולמות כמו שפירש רש"י בפ' בראשית שא"ל הנחש כל אומן שונא וכו' מן העץ זה אכל וברא העולם וכיון שנכנס בו גדלות חשקות להיות אלקי נסתלק הש"י ממנו כי אין אני והוא יכולין לדור וכיון שנסתלק ממנו השי"ת עושה בו היצר כרצונו אבל אם לא הי' נסתלק ממנו

השי"ת עבור מחשבת גדלות לא הי' יכול היצר לשלוט בו כמו שאמר (קדושין מ') יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו. וזה אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות היינו גדלות ואז יכול לעבור עבירה. והנה הש"י ברא כל העולמות כדי שתתגלה מלכותו היינו מדת יראה תתאה ובשביל ישראל שהן מקבלין עליהם מדת מלכותו ויראתו וממליכין השי"ת על כל הטובות שבעולם טובת הנשמה והגוף שהכל בידו ית'. כמו שתקנו בש"ע אתה חונן לאדם דעת. ומבקשין ממנו ית' חננו מאתך חכמה בינה ודעת וכו'. וכן השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך כי א"א לעבוד הש"י בלעדו ית' והוא הוא העובד והחזירנו בתשובה שלמה לפניך כי א"א לשוב אליו בלעדו ית' והוא הנותן יד לפושעים וכו' וכן אנו ממליכין אותו על כל צרכי הגוף שהכל בידו ית' ולית לנו מגרמנו כלום רק הכל מאתו ית' ומדת מלכותו ויראתו צריכין אנו לקבל עלינו תמיד בלי הפסק לעשות את השבת לדורותם בחינת דירה לדור בו תמיד ומי שהוא תמיד בבחינת מלכותו ויראתו הוא בטוח שלא יבוא לגסות הרוח כמ"ש בפ' מלך (דברים י"ז) למען ילמד ליראה את ה' לבלתי רום לבבו מאחיו הרי שמדת יראה גורם לשמור מגדלות לרום לבבו מאחיו. והטעם הוא כי הוא מאמין שלית לי' מגרמי' כלום רק מה שנתן בו ית' טובות הנשמה והגוף והוא הוא ית' הוא העובד. ובמה יתגאה על חבירו בדבר שאינו שלו ואם לא נתן בו השי"ת הטובות האלה הי' ג"כ חסר כמו חברו. והנה ארז"ל (בראשית רבה י') אין לך עשב שאין לו מלאך מכה אותו ואומר לו גדל. ואפ"ל הטעם שאינו רוצה לגדל בעצמו כי הגדלות קרוב לשבירה ע"כ אינו רוצה לגדל מעצמו עד שהשר הממונה עליו מכה ואומר לו גדל ור"ת מכה מל"א כ"ל האר"ץ. היינו מדת מלכותו ית' על כל הדברים שאמר לו גדל. וכיון שאינו רוצה לגדל בעצמו רק שעושה בגדלות רצון הבוי"ת החפץ להגדילו ומה איכפת לי' ברצון הש"י שגם האדם והנשמה והגוף הכל של הש"י וכאשר חפץ עושה ובמחשבה זו שחושב שהגדלות לגדל ולרומם בידו ית' והוא המשפיל גאים ומגבי' שפלים וממליך הש"י על הכל הוא מרוחק מן הגדלות ובטוח הוא שלא יחטא כי לא יסתלק ממנו השי"ת כנ"ל. והנה אמרו במדרש איכה רבתי בגוים רבתי בדיעות שהיה השכל והדעת שלהם גדול עד מאוד. וכן כאן דורש בעל אגדה על מלת ורב היינו גדלות השכל. וז"ש רבבה היינו שני מלות רב בה' אחרונה היינו מדת מלכות כלומר הרב שלך בשכל בה' אחרונה מדת מלכות נתתיך שתכיר האמת שלית לך מגרמי' כלום רק מה שנתן בך הש"י השכל ותמליך ע"ז הש"י. ואם תנשא בעיני העולם עבור השכל שלך הרב לא תחפוץ במחשבתך בגדלות הזה ובהתנשאות הזה כי אין זה שלך אלא של הבוי"ת

ולמה תחפוץ בהתנשאות שהוא קרוב לשבירה. וזהו כצמח השדה נתתיך שאינו חפץ לגדל עד שמדת מלכותו ית' מלא כל הארץ אומר לו גדל עושה בגדלות רצון הבוי"ת. כך אתה חרב שלך בשכל והתנשאות עבור זה לא תחפוץ כלל במחשבתך רק תחשוב שהכל שלו ית' הנשמה והגוף שלו וכאשר חפץ הוא עושה ומה איכפת לי' בהתנשאות וכן נתתי הרב שלך בשכל להיות כצמח השדה. אבל אתה במצרים שהי' הדעת בגלות ולא נתגלה מדת מלכותו ית' עד אחר העשר מכות וקודם לזה. ותרבי בשכל. ותגדלי. שהיה לך גדלות מחמת התרבות השכל כי לא המלכת הש"י על טובות הרבוי השכל. וע"כ באת עי"ז לידי גדלות ואח"כ נפלת ביותר. ותבאי בעדי עדיים מ"ש בעדי עדיים ועדי הוא לשון קישוט. ואתה נפלת אח"כ ביותר ותבואי בעדי בקשוטי כלה שלך הוא העבדות עשיית אותה הקישוט. עדיים שני קשוטים עבדות השי"ת וקישוט לך ג"כ שאתה מתהנה מעבודתך ועבדת את עצמך ג"כ. וכ"ז הי' מפני שהדעת הי' בגלות במצרים. ואף שהיו עובדין את השי"ת עם המדות של האבות חג"ת היה העבודה תערובת חמץ ומצה. שדים נכונו ושעריך צמח כמו שפי' רש"י ז"ל הי' ר' מתיא בן חרש אומר הגיע עת השבועה שנשבע לגאול את בניו ממצרים ולא הי' בידם זכות ונתן להם שני מצות פסח ומילה. וידוע שגאולת מצרים הי' מן בינה עלמא דחירות חמשים שע"ב. ובינה נק' אם. וע"כ אמר בלשון הזה שדים של הבינה. נכונו להניק לך ולהשפיע ולגאול אותך. ושערך צמח. והדינין שלך היו צומחין בך. ואת ערום וערי' מן המצות. ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ונתן לך שני מצות פסח ומילה.

וירעו אותנו המצרים

וירעו אותנו המצרים וכו'. להבין איך נזכר בפסוק הבה נתחכמה לו שהרעו לישראל וכי לא מצא בעל האגדה פסוקים אחרים שנזכר בהם יותר מה שהרעו לישראל אלא זה. ונראה דידוע דכונת פרעה הי' שישראל יהי' נשקעין בטומאת מצרים לעולם עד שבאמת הכניסן למ"ט שערי טומאה ובקש לעכבן להכניסן גם לשער הנו"ן דטומאה והוצרך השי"ת בעצמו למהר להוציאן כמ"ש האריז"ל על פסוק ולא יכלו להתמהמה ע"ש והי' בזה התחכמות פרעה שיעבידו עם ישראל יומם ולילה בכל עבודה קשה ובכל עבודה שבשדה עד שישכחו מפיהם שם ה' אלקי אבותם מחמת רוב עבודה וחוזק עבודה והתמדת עבודה לא יהי' להם שום שכל ותבונה שיקראו אל ה' וכיון שלא יקראו אל ה' שיעזור להם לא יהי' להם תשועה ממנו ית' כי בלי התעוררות התחתונים להעלות מ"ן ממטה למעלה א"א שיבא שום השפעה מלמעלה כמו שאמרתי פי' הפסוק (תהלים קכ"א) ה' צלך על יד ימינך כמו שצל אדם כאשר יטה אדם בידו כן הצל נוטה אחריו אבל

אם אינו מתנועע בידו גם הצל עומד במקומו. כך הש"י הוא צלך על יד ימינך ימין הוא חסדים אם אתה מתעורר עצמך בתחתונים לקבל חסדים מלמעלה אז השי"ת משפיע מלמעלה למטה. וזהו התחכמות פרעה שיראו שלא יקראו ישראל אל ה' אבל הוא חושש שמחמת רוב עבודה קשה יצעקו אל ה' ע"כ התחכמו עליהם בפה רך כמאז"ל (סוטה י"א) שדרשו בפרך בפה רך כלומר שדברו עם ישראל כאוהבים ופרעה בעצמו התחיל לעבוד בעבודה קשה ובפה רך הנהיג אותם אל עבודה קשה והחזיקו את ישראל בפיהם כאוהבים נאמנים וכמאז"ל (קדושין ל"א) יש מטחין את אביו ברחיים ובא לידי חיי עוה"ב וזהו מחמת שמדבר עם אביו בתחנונים ובדברים רכים ואעפ"י שנתן לו עבודה קשה להטחינו ברחיים. וכן הי' פרעה עם ישראל כל עבודה קשה שהי' נותן לישראל היה הכל בתחנונים ובפה רך כאוהב נאמן וכונתו הי' שימנע את בני ישראל מלבקש רחמים וכן בכונת האריז"ל בסדר אגדה כתב על בן הרשע ששאל מה העבודה הזאת לכם שהוא סברת פרעה וז"ל שם בפע"ח רשע מה הוא אומר די לו הדין ואין לו לבקש רחמים וכו' עכ"ל. ובכאן בפסוק וירעו אותנו המצרים הי' קשה לבעל אגדה דהול"ל וירעו לנו המצרים. וע"כ דרש וירעו אותנו כלומר שהרעו אותנו ממש נגד הש"י ועשו אותנו בתחבולותם שנשכח את הש"י ולא נבקש ממנו רחמים עד שהכניסו אותנו במ"ט שערי טומאה בתחבולותם בעבודה קשה המשבר הגוף והשכל ובפה רך שהיו מחזיקין אותנו כאוהבים גמורים ולא כשונאים, ובחזקה שלא נבקש רחמים והרגילו אותנו בתמידיות עבודה יום ולילה עד שנשכח שם הש"י. וזהו וירעו אותנו ממש. וע"כ מביא הפסוק הבה נתחכמה לו וזהו התחכמות. פן ירבה כי לשון רבוי הוא מורה על רבוי הדעת ולא כפשוטו על רבוי הגופים לא שייך לשון פן ירבה לשון ספק הלא כתוב למעלה ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ודרז"ל (שמות רבה א') שהיו יולדות ששה בכרס אחד אלא פן ירבה אומר על רבוי הדעת כמו שדרז"ל (מדרש איכה) רבתי עם רבתי בדעות. וזהו פן ירבה ר"ל שיבואו לבחי' הדעת ויבינו שיקראו אל הש"י. והיה כי תקראנה מלחמה. ולשון תקראנה הוא לשון קריאה ממש ר"ל שפרעה אמר אל המצרים להתחכם עליהם שידברו עמהם בפה רך ויראו כאוהבים וירגילו אותם בעבודה קשה אבל לא בחזקה כשונאים כי פן ירבה שיבואו לבחי' הדעת לקרוא אל הש"י והיה כי תקראנה מלחמה ר"ל אם יקראו הישראל את העבוד' שיעבדו למלחמ' ויחזיקו המצרים בשונאים אם תעבדו עמהם בחזקה ואז יצעקו אל ה' ונוסף גם הוא והוא קאי על השי"ת שיוסיף להושיע את ישראל יותר מבקשתם וזהו על שונאינו כי הם יבקשו שלא ישעבדו עמהם בחזקה ובקושי והש"י יוסיף להושיע ונלחם בנו ועלה מן הארץ ויוציא אותם

לגמרי שלא ישקעו בנו וע"כ הבה נתחכמה כנ"ל בפה רך ושלא יחזיקו במלחמה ולא יקראו אל ה' כנ"ל. ואפשר שרמזו רז"ל בדבריהם שדרשו (סוטה י"א) על הבה נתחכמה לו למושיען של ישראל לדונן במים ר"ל שיתחכמו למושיען של ישראל הוא הש"י לדונן במים ומים הוא בחי' חסדים ר"ל לדון את ישראל בכל עבודה קשה ובמים ר"ל באהבה גמורה שלא יצעקו אל הש"י ואז לא יושיע את ישראל עמו. ואפשר שזפ"ה ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה ר"ל שהי' חסד הש"י על ישראל אעפ"י שהיו נשקעין במ"ט שערי טומאה ונשכחו מפיהם שם הש"י ב"ה ולא קראו אותו אלא שהם צועקין מרוב העבודה ולא היו מתכונים לקרוא אל הש"י אעפי"כ ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה וזהו הזעקה מן העבודה עשה התעוררות ג"כ למעלה ויזכור הש"י את בריתו עם האבות.

ויענונו כמה שנאמר וישימו עליו

ויענונו כמה שנאמר וישימו עליו כו'. להבי דהכא משמע דדרש לשון ויענונו כפשוטו כמו שהביא הפסוק למען ענותו בסבלותם. ועל וירא את ענינו דרש זו פרישות ד"א. ואשר דרש על עניני פרישות ד"א משום שנקרא ענוי כמ"ש (בראשית ל"א) אם תענה את בנותי. ועי' מ"ש בפי' רש"י ז"ל וירא את ענינו זו וכו' והעולה משם בקיצור שבמצרים הי' גלות הדעת ולא הי' יכול להיות זיוג יסוד ומלכות שזיוגם ע"י הדעת וזהו וירא אלקים את היא השכינה מלכות. בני ישראל הוא יסוד. וידע אלקים כלומר נתן לב לדעת כפירש"י ז"ל. ולפי דרכנו נתן לב שיתגלה הדעת כדי שיהי' זיוג יסוד ומלכות. וע"כ דרש וירא את ענינו זו פרישות ד"א ר"ל שלא הי' זיוג יסוד ומלכות כנ"ל. וע"כ מביא זה הפסוק וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים וכן בכאן דרש בעל האגדה ויענונו על פרישות ד"א שלא הי' זיוג יסוד ומלכות. את ובני ישראל כנ"ל ולפי שלמעלה בפ' בכורים אמר ועניית ואמרת לפני ה' אלקיך ארמי אובד כו' וירד מצרימה וכו' וירעו אותנו וכו' ויענונו לשון רבים ומוסב ואמרת לפני ה' אלקיך. ועל ישראל ר"ל שלא היו זיוג יסוד ומלכות את ובני ישראל. וע"כ מביא זה הפסוק למען ענותו בסבלותם דקשה לבעל אגדה למה כתיב ענותו לשון יחיד בסבלותם לשון רבים וע"כ דריש למען ענותו כלפי מעלה בסבלותם של ישראל כי ע"י סבלותם של ישראל בפה רך כנ"ל שכחו שם שמים מהם ולא חי' זיוג יסוד ומלכות ודרש נמי ויענונו על פרישות דרך ארץ כמו שדרש וירא את ענינו כנ"ל.

ויוציאנו ה' ממצרים

ויוציאנו ה' ממצרים כו' לכאורה הוא תמוה האיך דרש בעל אגדה הפסוק הזה שבפ' תבא ויוציאנו ה' ממצרים לא ע"י מלאך וכו' הלא מקרא מפורש בפ' חוקת וירדו אבותינו

מצרימה ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו מצרים ולאבותינו ונצעק אל ה' וישמע קולנו וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים עי' פי' רש"י ז"ל שם וז"ל מלאך זה משה מכאן שהנביאים קרויים מלאכים ע"כ. והאיך דריש כאן לא ע"י מלאך וכו' אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו וכו'. ונל"פ הפסוק דיש להבין בפסוק הנ"ל דאמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים לפי דקדוק הלשון הול"ל וישלח מלאך והוציאנו ממצרים אם ההוצאה קאי על המלאך ולמה אמר ויוציאנו ממצרים. אלא נראה לפי שאמר שם קודם ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו מצרים עי' פרש"י ז"ל שם וז"ל וירעו לנו מצרים סבלנו צרות רבות עכ"ל. וארז"ל דכל זמן שהמצריים היו נלקין בעשר מכות וכל מכה שימשה חודש פסק השעבוד מישראל והמכות היו ע"י משה וז"ש וירעו לנו מצרים כלומר סבלנו צרות רבות כפירש"י ז"ל. ונצעק אל ה' וישמע קולנו כלומר והצילנו מן הצרות הרבות ע"י וישלח מלאך זה משה על ידו לקו המצריים בעשר מכות ובעת שלקו המצריים בעשר מכות פסק השעבוד מישראל ופסקו הצרות רבות מאתנו וזה הפעולה שפסק השעבוד והצרות רבות מישראל זה הי' יכול להיות ע"י מלאך זה משה אבל ההוצאה ממצרים זה לא הי' יכול להיות ע"י מלאך ולא ע"י שרף כי ישראל היו נשקעין בעת ההיא במ"ט שערי טומאה ואם הי' מלאך או שרף מוציאם משם היה נפגם כמ"ש האריז"ל בסדר הגדה אלא ויוציאנו ממצרים ר"ל הש"י בעצמו ובכבודו היה צריך להוציאנו ממצרים וע"כ לא אמר וישלח מלאך והוציאנו ממצרים דא"כ הוה משמע דההוצאה קאי על המלאך ובאמת לא הי' ע"י מלאך אלא ויוציאנו ממצרים כמו שדרש בעל האגדה בכאן הקב"ה בכבודו ובעצמו.

ר' יוסי הגלילי אומר

ר' יוסי הגלילי אומר כו' ויש להבין הלא מה שאמרו החרטומים אצבע אלקים הוא לא אמרו על כל העשרה מכות רק על מכת כנים לבד ולמה דרש כמה לקו באצבע עשר מכות. וגם למה אמרו לשון אצבע אלקים ולא אמרו מכת אלקים הוא. ונראה דכתב האריז"ל בסדר האגדה על מכת כנים וז"ל כנים גימ' ק"ך צירופי אלקים וכן ג"כ עולה אלקים פ"ו ומילו המילוי של אדנ"י הם ד"ל אותיות הרי ק"כ ג"כ גימ' כנים עכ"ל. ואם תחשוב כנים גימ' ק"ך צירופי אלקים וחמשה אותיות מן אלקים הרי קכ"ה וגם המילוי דמילוי של אדנ"י עם ארבעה אותיות של אדנ"י הם ל"ח ונמצא ל"ח וקכ"ה הם קס"ג והם גימ' אצבע. וע"כ אמרו אצבע אלקים הוא ועי' בפ' וארא שכתבתי בפסוק ויהי ביום דיבר ה' אל משה בארץ מצרים פי' התרגום יונתן והוה ביומא דמליל עם משה בארעא דמצרים הוה אהרן מצית אודני' ושמע מה דמליל עמי'. והעולה משם שהשכינה היתה מדברת מתוך גרונו של משה ואהרן מצית אודני' ושמע קול השכינה המדברת מתוך

גרונו של משה והי' במדריגת נביא ומשה הי' בבחי' אלקות לפרעה כמ"ש (שמות ז') ראה נתתיך אלקים לפרע' ואהרן אחיך יהי' נביאך ורש"י ז"ל פי' ראה נתתיך אלקים לפרעה לרדותו במכות ויסורין כלומר בדבר זה תהי' בבחי' אלקים עליו לרדותו במכות ויסורין ועל ואהרן אחיך יהיה נביאך פי' מתורגמנך ותרגום יונתן פי' כפשטא דקרא ואהרן יהי' נביא שלך משום שהי' שומע קול השכינה המדברת מתוך גרונו של משה. וא"כ י"ל דר"י הגלילי דורש מלת הוא שכ' בוא"ו לשון זכר וקרינן בחירוק תחת הה"א לשון נקיב' כי המכה הוא ל' נקיבה. ועל שכתוב הוא בוא"ו ל' זכר דרש שאמרו על משה אצבע אלקים הוא ר"ל שיש לו כח מן ק"ך צירופי אלקים וה' אותיות מן אלקים ומילוי המילוי של אדנ"י וד' אותיות של אדנ"י והם גימ' אצבע זה יש לו למשה וכל העשרה לקו המצרים ע"י משה והם קראו למשה אצבע אלקים הוא כלומר שיש לו כח גימ' אצבע כנ"ל וע"כ דרש כמה לקו באצבע עשר מכות.

כמה מעלות טובות

כמה מעלות טובות כו' להבין מ"ש מעלות טובות למקום עלינו והול"ל מעלות טובות ממקום עלינו וכן אח"כ שאמר עאכו"כ כו' למקום עלינו. ונראה דהנה השי"ת ברא כל העולמות כדי להטיב לברואיו כי מדרך הטוב להטיב. ויותר ממה שהעגל רוצה לינק הפרה רוצה להניק ויש להש"י תענוג גדול כשמשפיע לישראל כי כל העולמות כולם נבראו בשביל ישראל שהם יקבלו כל הטוב ובגין דיתקרי רחום וחנון. וזהו כמה מעלות טובות להשי"ת עלינו כלומר בשבילנו בשביל שאנחנו מקבלין ממנו טובות גדולות וה' מתענג מזה כי יותר ממה שהעגל רוצה לינק הפרה כו'.

או יאמר כמה מעלות טובות כו' מ"ש למקום עלינו ולא אמר ממקום עלינו, אפשר לומר דבס' אור המאיר בדרוש השייך לפסח בדבור כמה מעלות כו' מביא בשם הראב"ד ז"ל בפי' לס' יצירה והר סיני עשן כולו עשן נוטריקון עולם שנה נפש ופי' ע"ז שזה תכלית הבריאה ונתינת התורה לישראל להבין ולהשכיל איך לתקן שלשה בחינות אלו עולם שנה נפש ונפשות ישראל בכלל הם בחי' נפש והם נותנים חיות בזמן שהוא בחי' שנה. והזמן נותן חיות בעולם וכו'. ומביא שם בשם אור החיים פ' חיי שרה וביאר שהצדיקים הם מחיים הזמן והרשעים מקבלים תענוג וחיות מן הזמן ע"ש באריכות ותמצא מרגוע לנפשך. ונראה לבאר בעז"ה הפסוקים האלו (שמות י"ט) ויוצא משה את העם וכו' ויתיצבו בתחתית ההר והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש ויעל עשנו כעשן הכבשן. ועי' פרש"י ז"ל בתחתית ההר ברגלי ההר. ומדרשו שנתלש ההר ממקומו וכפה עליהם ההר כגיגית. והוא בגמ' דשבת (דף פ"ח) וצריך ביאור האיך נזכר ונרמז דרש

זה בפסוק שאמר מלמד שכפה וכו' ורש"י ז"ל בגמ' פ' וז"ל תחתיות ההר ממש עכ"ל. ואם מחמת זה דרשו שכפה עליהם ההר וכו' הי' לו לכתוב ויתיצבו תחת ההר ולמה אמר ויתיצבו בתחתית ההר. ואפשר לומר שכתבתי בפ' עה"ת משום שישראל היו אז בעולם התשובה שנא' וחמשים עלו בנ"י מאמ"ץ ובפרט בקבלת התורה שתקנו המדות ובאו לעולם התשובה כמ"ש רש"י ז"ל מקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה עי' במ"א שכתבתי פירושו ולפי שהיו אז ישראל במקום גבוה בעולם התשובה לפיכך כ' שם ויחן שם ישראל נגד ההר מפני שהי' כל אחד ואחד מישראל בתשובה ורואה שפלותו ולפיכך לא הי' מגביה על חבירו כי עולם התשובה הוא עולם הענוה כמ"ש שם כמה פעמים בשם התיקונים ולפיכך היו אז באחדות גמור כמ"ש שם בשם הרב בוצינא קדישא מוהר"ר דוב בער זלה"ה שהעולם נברא מד' יסודות אש רוח מים עפר. ואש ומים מתנגדים והשמים נברא מאש וממים לבד והם מתנגדים אבל מחמת שכולם בחכמה עשית וחכמה אותיות כח מה ורואה כ"א מהיסודות שפלותו ובחי' מה שלו ומחמת זה אין בו כח להגביר על חבירו עכ"ד ודפח"ח. וכן בכאן מחמת שהיו ישראל בתשובה והי' כאו"א רואה בשפלותו ולא הי' מגביר על חבירו ונעשה אחדות כמו השמים. וע"כ היו ראוין לקבל התורה שהוא אחדות גמור ששים רבוא אותיות לתורה לששים רבוא נפשות מישראל שהיו ג"כ באחדות גמור אז כמ"ש רש"י ז"ל ויחן שם ישראל נגד ההר אבל שאר החניות היו בפירוד וע"ש בפ' בעבור נסות אתכם בא האלקים ובעבור תהי' יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. בשם הה"ג בוצינא קדישא מו"ה דוב בער זלה"ה על קושיות התוס' למה כפה עליהם הר כגיגית הלא ישראל אמרו נעשה ונשמע לפי שהיו ישראל אז במוחין גדולים, ואמרו נעשה ונשמע והאדם אין עומד תמיד על רגל אחד רק עולה ויורד וכשיהי' להם נפילת המוחין שמא לא יעבדו את ה' ולא יעשו מצותיו וירצו להמתין עד שיהי' להם מוחין לכך כפה עליהם הר כגיגית לומר שמוכרחין אתם לקיים מצותי ועבודתי אף שאין לכם מוחין מוכרחים אתם לעבוד במוחין שיש לכם הן בעלי' הן בירידה מוכרחין הן לעבודה עכ"ד ודפח"ח. ובגמ' דרשו (מגילה כ"ט) בפסוק למה תרצדון הרים גבנונים לפי ששאר ההרים היו רוצין שעליהם יתן התורה למה תרצדון עם סיני ההרים שכל ההרים גבנונים שכלכם בעלי מומין אצל סיני שכלם הם גבוהים והוא שפל. ואפשר לומר שפ"ז ויחן שם ישראל נגד ההר פי' רש"י ז"ל שם נגד ההר למזרחו של הר עכ"ל. ומאי נ"מ שהי' למזרחו או לדרומו. אפ"ל פירושו ויחן שם ישראל שהיו באחדות גמור כאיש א' נגד ההר. ונגד לשון התנגדות כלומר שהיו בהתנגדות עם הר סיני כי הר סיני שהי' שפל

ומחמת זה השרה הש"י שכינתו עליו אבל לא הי' באחדות עם ההרים שהיו מריבין עמו אבל ישראל היו באחדות גמור ובענוה מחמת תשובה כאיש אחד. אבל בפסוק ויוצא משה את העם לקראת האלקים מן המחנה ויתצבו בתחתית ההר ולא כתב נגד ההר אלא בתחתית ההר. ולא כתב ג"כ לשון אחדות ויחן שם ישראל בתחתית ההר אלא ויתיצבו לשון רבים והוא ג"כ לשון מריבה. כמ"ש רש"י כ"מ שנאמר לשון נצים ונצבים אינו אלא דתן ואבירם שהיו בעלי מחלוקת. וע"כ דרשו שהש"י כפה עליהם ההר כגיגית ובא עליהם בעקפות ומפני שכתוב בתחתית ההר ולא כתב נגד ההר ע"כ דרשו תחת ההר ממש ומפני שהש"י הי' רוצה ללמד את ישראל שלא ירצו להמתין בעבודתן עד שיהי' להם מוחין רק יעבדו את השם ביראה והן מוכרחין בעבודה כפי המוחין שיש להם ע"כ הפילס קצת אז ממדריגה שהי' להם שהיו באחרות גמור והי' להם שפלות כמו ההר סיני אבל לא באחדות גמור עם ההרים וזהו ויתיצבו בתחתית של ההר שהי' להם שפלות כמו ההר והפיל אותם ממדריגת אהבה למדריגת יראה, כי האוהב את חבירו אהבה עזה כשרואה שנכון לפניו לעשות כך אף שהוא נגד רצון אוהבו אעפ"כ עושה וסומך עצמו שלא יקפיד עליו מחמת שהוא אוהבו אבל המתירא מחבירו עושה רצון חבירו אף שלא ברצונו מחמת יראה. וכשהיו ישראל בעולם התשובה עילאה מחמת אהבה והיו אומרים מחמת אהבה נעשה ונשמע למד אותם הש"י שלא יעבדו מחמת אהבה לבד בלי יראה ופעמים שיבטלו העבודה מחמת שאין להם מוחין כדרך העושים מאהבה לבד שעושה לפעמים נגד רצון חבירו שבטוח על אהבתו שלא יקפיד עליו. ע"כ כפה עליהם ההר כגיגית שהם מוכרחים לעבודה תמיד מחמת יראה חוק ולא יעבור באיזה מוחין שיהי' להם צריכין תמיד לעבוד אותו כנ"ל כונת הרב בוצינא קדישא מוהר"ר דוב בער הנ"ל. וידוע דמדת אהבה הוא התחברות כמ"ש כד רחימתא עזיזא וכו' ע"כ היו ישראל באחדות גמור ומדת יראה הוא התרחקות ויראו מגשת אליו, וכשהפיל אותם ממדריגת אהבה ללמד אותם שיעבדו ביראה היו ישראל אז כמדריגת הר סיני. וזהו והר סיני שהיו ישראל אז ג"כ במדרגה זו, עש"ן כולו היה מעלה עש"ן שלהם. היו מחיים הזמן והזמן מחי' העולם. מפני אשר ירד ה' עליו באש כי הש"י שורה את דכא ושפל ומי שהוא מצמצם את עצמו הש"י ג"כ מצמצם עצמו ממכון שבתו השמים ושורה עליו, אבל מי שהוא בעל גאה אז אין שיעור לגדולתו ית' כי הש"י אינו מצמצם נגדו מפני שהוא אינו מצמצם עצמו. וזהו מפני אשר ירד עליו ה' באש כי אש הוא מדת גבורה וצמצום ומחמת שהיו ישראל אז בצמצום של הר סיני אז ג"כ הש"י צמצם עצמו והי' שורה עליהם והי' בידם כח להעלות עש"ן. ויעל עשנו כעשן הכבשן ר"ל שהי' בידם כח להחיות הזמן

והעולם ע"י נפשותם שהי' במדריגת הר סיני. כעשן הכבשן כמו במדריגת בעלי תשובה שמתקן מדותיו בכלל ופרט והם מ"ט שהיו ישראל מתקנין ממחרת הפסח עד קבלת התורה ואח"כ הי' שורה עליהם שער החמישים עולם המחשבה עולם התשובה מחמת אהבה מדריגת משה שזכה לבינה ואיזה גבור הכובש את יצרו. וזהו כעשן כמו שעלה עשן הכבש"ן כב"ש נו"ן מי שכבש מדותיו בכלל ופרט בתשובה ואח"כ שורה עליו שער הנו"ן. וידוע שהש"י ברא כל העולמות כדי להטיב לעמו ישראל כי מדרך הטוב להטיב ויש לו תענוג מזה כי תענוג המשפיע הוא גדול מתענוג המקבל כי יותר משהעגל רוצה לינק הפרה רוצה להניק. וזהו כמה מעלות טובות שיש למקום שמקבל תענוג עלינו היינו כשהוא שורה עלינו ומצמצם עצמו ומשפיע טובות וחסדו עלינו.

אלו הוציאנו ממצרים

אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים הי' די בשבילנו אבל עשה עמנו עוד טובות גדולות כדי להטיב לברואיו וזהו תענוג למעלה וכו' ואמר אח"כ עאכו"כ טובה וכו' למקום כלומר להש"י בשבילנו בשביל שאנחנו היו מקבלין ממנו כל הטובות האלה הנזכ' וכו'.

אלו קרע לנו את הים

אלו קרע לנו את הים כו' צריך להבין מה הי' הטובה שקרע את הים כשלא העבירנו בתוכו להנצל ממצרים. ואפשר לומר דהנה הים היה מקטרג על ישראל ולא הי' רוצה להבקע ואמר הללו עובדין ע"ז והללו עובדין ונבקע הים בעל כרחו. ולא נבקע הים כלו עד תחתיתו לפי שהיו ישראל צריכין לילך בבור עמוק עד תחתיתו ואח"כ לעלות משם להר שבצד שני והי' טירחא גדולה יותר וע"כ לא נבקע כל הים עד תחתיתו רק קפאו תהומות בלב ים שיהיו ישראל הולכין על מקום שוה ונבקע הים לי"ב גזרים וכל שבט הי' לו מעבר בפ"ע והים עומד כמו חומה בין כל מעבר ומעבר של כל שבט ושבט. וז"ש קפאו תהומות בלשון רבים ע"ש באור החיים. וזה הוא חבה יתירה שהראה קב"ה לישראל וצער גדול לים שהי' מקטרג על ישראל ולא רצה להבקע ונבקע בע"כ. ומן הים בעצמו קבלו ישראל תענוג שנבקע חציו ונקפא חציו שלא יצטרכו ישראל לילך בבור עמוק וגם נקפא כמו חומה בין כל מעבר של כל שבט ושבט ומלת לנו גימ' פ"ו והוא דינין כמ"ש בסידור על פסוק אל ה' ויאר לנו אלו הדינין ע"ש וז"ש אלו קרע לנו את הים מלת את פירושו מן כמו (שמות ט') כצאתי את העיר פירושו מן העיר וזהו אלו קרע לנו הדינין מן הים שהי' מקטרג עלינו ולא רצה להבקע ואלו עשה לנו טובה זו שנבקע הים ע"כ עד תחתית והיינו הולכין וניצולין מן המצריים בצער שהיינו יורדין

לבור עמוק ולילך ולעלות על הד בצד השני והיינו נצולים מן המצרים בצער הי' דיינו. ועכשיו שהעבירנו בתוך הים ממש בחרבה והי' לנו תענוג מן הים שנקפא חציו של ים כדי שנלך במישור ונעשה כחומה בין כל מעבר של כל שבט ושבט וזהו והעבירנו בתוכו של ים ממש בחרבה וקבלנו תענוג מן הים בעצמו כנ"ל וזהו התגלות חיבה יתירה שהי' לנו תענוג מן נפילת המקטרג עלינו כנ"ל.

אלו קרבנו לפני הר סיני

אלו קרבנו לפני הר סיני כו' יש להבין איך יספיק הטובה הזאת קריבת הר סיני בלי נתינת התורה שאמר שהי' דיינו בטובה הזאת. ונראה דהנה ארז"ל (קדושין פ"ב) מצינו שקיים אברהם אבינו ע"ה את כל התורה עד שלא ניתנה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חוקותי ותורותי. ואמרו שקיים אברהם אע"ה אפילו ערובי תבשילין, ואפ"ל האיך בא לזה על מצות התורה שלא נצטוה. מפני שארז"ל (שבת ל"א) מעשה בגר שבא לפני שמאי ואמר לו למדני כל התורה כולה על רגל אחת ודחפו שמאי ובא לפני הלל וקרבו ואמר לו מה דעלך סנאי לחברך לא תעביד זהו התורה כולה ואידך פירושא זיל גמור. ר"ל שאמר לו מצות ואהבת לרעך כמוך בלשון תרגום שזה הוא עיקר התורה ואידך פירוש ובודאי לא אמר לו דבר שקר שזה עיקר התורה. וכן ראינו שתקנו לומר קודם תפלה הריני מקבל עלי מ"ע של ואהבת לרעך כמוך ולא מ"ע אחרת ש"ם שזה עיקר התורה. ואאע"ה שהי' מדתו מדת חסד להשפיע לכל חסדו וטובו בכל הדברים שהי' יכול לכל הברואים. וע"כ השתדל מאד להכניס תחת כנפי השכינה בהכנסת אורחין שהי' אוהב הברואים במדתו כנפשו והי' משפיע עליהם ברוחני וגשמי ונמצא שהי' מקיים ואהבת לרעך כמוך מצד הטבע ובחכמתו הגדולה שהי' בלבו כמאמרם ז"ל. בא לכל פירושי התורה לכל התרי"ג מצות איך שהם תלוים במצוה זו של ואהבת לרעך כמוך ובחכמתו הגדולה בא לכל המצות הצריכות סייג וגדר כדי שלא ליכשל בגוף המצוה וקיים כולם. וכתבתי במ"א שא"א לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך באמת אם יהי' בו ח"ו גדלות כי ב"א אינם דומין במדותיהם וזה נלקח ממדת חסד וזה ממדת גבורה ואיך יחבר באמת אש ומים. ושמעתי בשם הה"ק בוצינא קדישא מוהר"ר דוב בער זלה"ה שהש"י הרכיב ארבע יסודות ארמ"ע ביחד וכן שמים שנבראו מאש ומים לבד והם שני הפכיים אלא שכולם בחכמה עשית וחכמה הוא כח מה אותיות חכמה ומפני שכ"א מהיסודות רואה שפלותו אין יכול להתגבר על יסוד חבירו וזהו קיומם עכ"ד ודפח"ח. וכן באדם אם אין בו שפלות אין יכול לקיים ואהבת לרעך כמוך באמת אבל אברהם אבינו שהי' מדתו מצד הטבע לאהוב חבירו ולהשפיע והי' בו ג"כ מדת שפלות

שאמר ואנכי עפר ואפר ע"כ קיים ואהבת לרעך כמוך באמת ומזה בא לקיים כל התורה כנ"ל. ובאמת מדת גדלות הוא שורש לעבור כל עבירות שבעולם כמ"ש (דברים ח') ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך כו' השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך. ע"כ ארז"ל (סוטה ד') כאלו כפר בעיקר וזהו שורש חטא אדה"ר וחוה זוהמא מנחש הקדמוני שהכניס בהם ערמימיות כמ"ש (בראשית ג') כי יודע אלקים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלקים וכו, ועפרש"י ז"ל כי יודע אלקים כל אומן שונא בני אומנותו מן העץ הזה אכל וברא את העולם והייתם יוצרי עולמות עכ"ל הרי שהשיא אותם בגדלות להיות כאלקי. והי' בדורות (ההם) חטא זה וזוהמת הנחש עד שבאו ישראל לפני הר סיני שארז"ל (ע"ז כ"ב) ישראל שעמדו על הר סיני פסקו זוהמתן וע"כ כתיב ויחן שם ישראל נגד ההר שהיו כולם כאיש אחד באחדות גמור ומקיים מצות ואהבת לרעך כמוך וממילא היו יכולים לקיים כל התורה. ולהבין פירושי התורה האיך הוא תלוי בזה היו ישראל אז בעולם התשובה בינה חמשים שע"ב כמ"ש וחמשים עלו בנ"י ממצרים כמ"ש בזוהר והוא עולם הענוה כמ"ש במ"א בשם תיק"ז וא"כ ממילא היו יודעין כל התורה בקריבת הר סיני לבד בלי קבלת התורה אלא שאם קיימו התורה מחמת עצמן בלי נתינתה להם היו שאינו מצווה ועושה וארז"ל (קדושין ל') גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה וז"ש אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו בטובה זו שהיינו יודעין את התורה כנ"ל אלא שהיו מקיימין כמי שאינו מצווה ועושה. ויתר הטובה שהגדיל לנו שנתן לנו את התורה וכשאנו קיימין את התורה יש לנו שכר כמצוה ועושה כנ"ל. ומה שאמר ולא נתן לנו את התורה מלת לנו ומלת את לכאורה מיותר והל"ל ולא נתן התורה. וגם שאמר אלו נתן התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל מה שייך טובת התורה לטובת א"י. ואפ"ל לפי מ"ש בדיבור כמה מעלות טובות, פי' ויתיצבו בתחתית ההר ופרש"י ז"ל בגמרא וז"ל תחתית ההר תחת ההר ממש עכ"ל. וע"כ דרשו מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית ולכאורה קשה דהו"ל לכתוב ויתיצבו תחת ההר ולמה כתב בתחתית ההר ואפ"ל לפי מ"ש הה"ק בו"ק מו"ה דוב בער זלה"ה שע"כ כפה עליהם ההר להיות מוכרחים לעבוד הש"י תמיד אף בנפילת המוחין לעבוד הש"י מיראה ולא מאהבה לבד. והנה גם ביראה יש שני מיני יראות יראת עונש ויראת ה' (יראה תתאה ויראה עלאה) והשי"ת כפה עליהם ההר כגיגית אם תקבלו כו' ואם לאו שם תהא קבורתכם והוא יראת עונש ולמה הראה להם יראת עונש שהיא יראה רעה ואפ"ל שכמו שהגוף הוא לבוש אל נר"ן כן יראת הגוף היא יראת עונש לבד מחמת אמונה בה' ומאמין בעונשם של עוברי עבירה הוא מפריש מעבירה ויראה זו של עונש הוא לבוש אל יראת ה' שהוא ירא לעבור עבירה

שלא יפול למטה להדבק ברע ביצה"ר ולא יוכל לעבוד השי"ת וא"א להדבק ביראת ה' טהורה בלי לבוש יראת עונש של הגוף החומר וע"כ הראה הקב"ה להם יראת עונש שהיא התחלה ליראת ה' טהורה וא"א בלעדיו. והנה מקרא כתוב (משלי כ"ב) עקב ענוה יראת ה'. ענוה הוא עולם התשובה יראת ה' טהורה הוא עקב לגבה. ומאן דאית בי' יראת ה' אייתי לידי ענוה דהיא שכינתא עלאה עולם התשובה מאהבה וכמ"ש כמה פעמים בשם התיקונים. ובגמרא דרשו (מגילה כ"ט) למה תרצדון הרים גבנונים שאמר הקב"ה לכל ההרים שאתם בעלי גאוה ובעלי מומין לפני הר סיני שהוא בענוה. וא"כ שהי' הר סיני בענוה הי' בו ג"כ מדת יראה בעקב של הענוה שלו והענוה והיראה של הר סיני הכל הוא בגשמיות ממש והיראה של הר סיני הוא יראת עונש כיראת הגוף שהוא ג"כ גשמי ומזה דרשו רז"ל ממ"ש ויתיצבו בתחתית ההר ולא כתב תחת ההר ופירושו שהיו ישראל אז ביראת עונש (כמו תחתית ההר יראת עונש) שהוא עקב ותחתית של ענוה של הר סיני. כן נתיצבו ישראל בעקב של הר סיני ע"כ דרשו מלמד שכפה הקב"ה עליהם ההר כגיגית וכו' ואם לאו שם תהא קבורתכם כי היו ישראל אז בעקב ותחתית של ההר יראת עונש כי הוא לבוש אל יראת ה' טהורה. ומלת לנו גימ' פ"ו אלקים יראת עונש של הדינין כמ"ש האריז"ל בהלל ע"פ אל ה' ויאר לנו ע"ש. ומלת את הוא מדת יראה וז"ש אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה. כלומר בטובה שהי' מקרב אותנו לפני הר סיני ומחמת זה פסקה זוהמתן כמ"ש רז"ל ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן. ובטובה זו הי' די שנזדככו הגופים והיינו יודעין התורה אעפ"י שלא ניתנה כי התורה הוא כלול מרמ"ח מ"ע שהוא מלבוש של רמ"ח אברי הנשמה. ושס"ה מצות ל"ת שהוא מלבוש לשס"ה גידי הנשמה וכמו שא"צ ללמד הגוף לעשות צרכי הגוף אכילה ושתי' ושינה ומשגל כן א"צ לבהירות הנשמה ללמד צרכי הנשמה היינו הלבושים שלה היינו קיום כל רמ"ח מ"ע שהוא עשיית ידי הגוף ושמירת מל"ת לשמור גידי הנשמה דכיון שנזדככו הגופים ולא מנעו הגופים בהירת הנשמה להסתכל לעשות כל צרכי הנשמה. וזהו ולא נתן לנו הדינין את התורה. ומלת את פירושו מן כמו (שמות ט') כצאתי את העיר פירושו מן העיר וכן אמר כאן אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו היראת עונש והדינין מן התורה היינו שכפה עלינו ההר יראת עונש הי' דיינו שהיינו יודעין מעצמן לקיים התורה אבל היינו מקיימין כמי שאינו מצווה ועושה מעצמו ולא הי' השכר גדול כ"כ ובשביל שכפה עלינו ההר כגיגית ונתן לנו התורה ביראת עונש אנחנו מקיימין התורה כמצווה ועושה בשכר גדול. וז"ש אח"כ אלו נתן לנו את התורה והי' עושה לנו גם זאת שנתן לנו התורה ע"י יראת עונש והדינין והיינו מצווין על התורה מחמת יראת

עונש ולא הכניסנו לארץ ישראל היינו (שלא) נתן לנו יראת ה' טהורה שהיא שורה תמיד על ישראל. וכמו שארז"ל (ברכות ז') בקש משה שלא תשרה שכינה אלא על ישראל ונתן לו שנאמר הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם וזה היראה של ה' השכינה ששורה על ישראל דוקא תמיד השיגו ישראל בא"י. וע"כ נק' ארץ הוא מדת יראה של ישראל שהשכינה שורה על ישראל דוקא ושאר ארצות מקום שכונת כל האומות נקרא ארץ עממין כלומר היראה של כל האומות יראת עונש לבד. וזפ"ה ואקח את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק וכו', ומה בא ללמדנו בזה הסיפור, אלא שאמר ואולך אותו בכל ארץ כנען בכל יראת העונש להביא אותו אח"כ אל א"י יראת ה' הטהורה ומ"ש אח"כ וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק למה קרא זרעו אשר קודם יצחק הלא כתוב בפירוש כי ביצחק יקרא לך זרע אלא כונתו שהי' מגייר גרים שהכניסן תחת כנפ"ה ועיקר תולדותיהם של צדיקים מעש"ט. וזהו וארבה את זרעו המעש"ט שלו שהכניס גרים תחת כנפ"ה ועי"ז שהי' מזכה לחייבא זכה למחמי בנין כמ"ש בזוהר. וע"כ ואתן לו את יצחק שהוא זרעו ויקרא זרע ואברהם הוליד את יצחק.

אלו נתן לנו את התורה

אלו נתן לנו את התורה כו' ולא בנה לנו את בית הבחירה דיינו. מ"ש ולא בנה לנו בית הבחירה משמע שהש"י בנה בית הבחירה וכן אמר אח"כ על אחת כמה וכמה וכו' למקום עלינו כו' ומונה והולך הטובות עד והכניסנו לא"י ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו וכי הש"י בנה ביהמ"ק הלא בנין זה הי' ע"י אדם ואנו מצפין לגאולה העתידה שיבנה ביהמ"ק ע"י הש"י בעצמו. **(עיין תוספת מסכת שבועות ד' ט"ו ע"ב וכן הוא בסוכה מ"א ע"א ברש"י וזלה"ק מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבוא משמים שנאמר מקדש ד' כוננו ידיך.)** וגם מ"ש ובנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עונותינו. וכי בית הבחירה מכפר הלא הקרבנות שמקריבין על המזבח מכפרין. ואפ"ל לפי מש"ל אלו נתן לנו את התורה כלומר שנתן לנו התורה ע"י יראה ויסורין היינו יראת עונש אם תקבלו מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. ולא הכניסנו לא"י היינו יראת ה' טהורה שנק' ארץ היינו יראה של ישראל שישראל זכו ולא האומות היינו שיהיו יראין תמיד שלא יפלו למטה להתענג בתענוגי היצר ככל הנבראים שממלאים תאותם עם היצה"ר בכל התענוגים שזה קיום עוה"ז. וע"כ נקרא זו היראה יראה תתאה שיהא ירא תמיד שלא יפול למטה להתענג ככל הברואים וכיון שזכה אדם להיות ביראה זו יראת ה' טהורה תמיד כתבנו כ"פ לשון הקדמות של תיק"ז מאן דאית

בי' יראת ה' אייתי לי' לידי ענוה שהיא שכינתא עלאה דיראת ה' עקב לגבה עכ"ל. וכתבתי הטעם מפני שרואה תמיד ומפחד שלא יפול למטה להתענג בתענוגי היצר ככל הנבראים זה מביא לו שרואה שאם כבר נכשל באיזה דבר ונפל למטה בתענוגי היצר הוא מתחרט ועושה תשובה מיראה תתאה תחילה היינו יראת עונש ובא אח"כ לידי תשובה תתאה ונקרא תשובה תתאה תשוב ה' שמקרב ה' אחרונה לוא"ו. ובאה מזה התשובה של יראת עונש לתשובה של יראת ה' טהורה שרואה מה שפגם כבר ומתחרט ועושה תשובה כדי שיוכל לעבוד הש"י כי בעוד שהעבירות היינו הרע של היצר דבוקין בו א"א לעבוד הש"י וע"כ הוא מתחרט ועושה תשובה ומזה בא אח"כ לידי תשובה מאהבה היינו שכינתא עלאה כי דרכו של איש לחזור אחר אשה ובא לו מדת אהבה ועושה תשובה מאהבה. ולמה הוא מתחרט ועושה תשובה, כשהוא ביראה תתאה שלא יפול למטה ככל הנבראים כיון שרואה שכבר נכשל בתענוגי היצה"ר מתירא לנפשו תחילה ביראת עונש על שעבר ועשה שלא יענש כי הבחירה ניתנת בידו שלא לשמוע אל היצר להתענג בתענוגיו והוא עבר ועשה ומתירא שהי' בידו הבחירה שלא לשמוע ושמע אל היצר ועבר ועשה וע"כ הוא מתירא מעונש ועושה תשובה תחילה מיראת עונש. ואח"כ בא לידי תשובת יראת ה' טהורה. ואח"כ בא לידי תשובה מאהבה היא אימא עלאה ושם זכה להיות זדונות כזכיות. וז"ש אלו הכניסנו לארץ ישראל היינו שנתן לנו את היראה טהורה יראת ה' הנק' ארץ היא היראה של ישראל לבד ולא של אומות ולא בנה לנו ולנו גימ' אלקים כמ"ש בסידור האריז"ל. והעבירות של אדם נק' דינין כי העובר עבירה קונה לו קטיגור אחד מלאך המשחית הקשור בו ככלב ועונותיו ילכדנו את הרשע. כי כשנתמלא סאתו זהו הקליפות הקשורים בו עושים בו דין שנתחייב על עבירה וזהו ולא בנה אל העבירות שנקראים לנו. בית הבחירה היינו תשובה שעושה בשביל יראת הבחירה שהי' בידו שלא לשמוע אל היצר והוא שמע אל היצר ובשביל זה עושה תשובה והיינו בית הבחירה כי מדת יראה נק' בית וזהו בית היראה שיש לו מן הבחירה שהי' בידו שלא לעבור ועבר וע"כ עשה תשובה ואלו לא עשה לנו טובה זו לבנות אל העבירות תשוב' לכפר על עונותינו הי' דיינו בזה הטובה הקדום שהכניסנו לא"י להיות בידו תמיד יראה זו שלא לעבור על להבא ועכשיו הוא טובה כפולה שהכניסנו לארץ ישראל להיות ביראה זו שלא לעבור עוד ולהתענג בתענוגי היצר וגם בנה לנו אל העבירות שיש לנו בית הבחירה היינו תשוב' שבאה אל האדם מחמת יראת הבחירה שהי' בידו ועבר וע"כ עושה תשובה וזהו פעולה לכפר על כל עונותינו.

אמר ר"ג כל שלא אמר

אמר ר"ג כל שלא אמר כו' ונראה דבא ללמד לכל אדם דרך מוסר הן לצדיקים הן לרשעי' או לאותן שמדוכים ביסורים. לצדיקים שהולכים בדרכי ה' לבל יתגאו ח"ו ויחשבו שבכחם גברו על יצה"ר ובאמת אינו כן כמשארז"ל (קדושין ל') יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו שנאמר צופה רשע לצדיק כו' ה' לא יעזבנו בידו. וא"א לעבוד את הש"י בלעדו. וברצונו יכול האדם לעבוד אותו בלי שום הכנה כאשר ראינו במצרים שהי' ישראל בעמקי הקליפות והי' עובדין ע"ז כמ"ש בים שהיו מקטרגין עליהם הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז. ואעפי"כ הגביהם הש"י בפעם אחת ובאו תיכף לעולם המחשבה בינה כמ"ש וחמשים עלו בנ"י מאמ"ץ. וע"כ נק' פסח לשון דילוג וקפיצה כמ"ש האריז"ל בסדר הגדה שעי"ז נק' פסח על שהי' גדלות קודם לקטנות ועי' מש"ל על חכם מה הוא אומר בשם הרב החסיד בוצינא קדישא מו"ה אברהם זלה"ה פי' על גדלות קודם לקטנות ע"ש וזהו הראי' מפסח שהכל הוא מהש"י וברצונו יכול האדם לעבוד אותו בלי שום הכנה כמו שהי' במצרים וכשרוצה להכין עצמו לגבור על יצרו ולעבוד אותו א"א בלעדו א"כ הכל הוא מאתו ית'. וגם רשעים גמורים כל ימיהם אעפי"כ לא יתיאשו עצמם מן התשובה כמו שהזהירו רז"ל ואל תהי' רשע בפני עצמך ויחזיק עצמו לשוב אל הש"י שיעזרהו לשוב אליו באמת ובידו היכולת והכח להרים אותו מעמקי הקליפות. ונלמד ממצה שאנו אוכלין על שום שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ כו' כמ"ש כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה ועי' בסיד' האריז"ל שכ' על לא יכלו להתמהמה וז"ל אם היו ישראל מתעכבין עוד במצרים רגע אחד לא היו יכולין לצאת לעולם, כי היו נשקעין בשער הנו"ן. וזהו שלא הספיק בצקת כו' עכ"ל. הרי ראינו שהיו ישראל במצרים בעמקי הקליפות עד שכמעט שלא נשקעו ואעפ"כ הוציאם הש"י משם והביאם בבת אחת למעלה גדולה כזו. ולאותם שהם מדוכים ביסורין כל ימיהם בל יתיאשו ח"ו מליחל אל ה' ומהתפלל אליו כי בידו היכולת והכח לאמר לאסורים צאו ולאשר בחשך הגלו ולהרים אותם וליתן להם כל טוב כמ"ש (איוב ח') והי' ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאוד כמו שמצינו במצרים שהיו ישראל ביסורין גדולים כמ"ש וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים כו' ואח"כ נתן להם הש"י כל טוב אף בגשמיות. וזהו נלמד ממרור שאנו אוכלין וכו'. ולשון אמירה נופל על מחשבה בלב כמו (דברים ז') כי תאמר בלבבך וכו' (אסתר ו') ויאמר המן בלבו. וזהו אמר רבן גמליאל כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח כלומר שלא חשב בלבו ללמוד משלשה דברים שאנו אוכלין בפסח מה שמרומז בהם שהכל הוא מאתו יתברך כל טוב

ברוחניות ובגשמיות ובידו הכח להקים מעפר דל וליתן לו כל טוב לא יצא ידי חובתו בסיפור יציאת מצרים.

מצה זו שאנו אוכלין

מצה זו שאנו אוכלין כו'. ויש להבין וכי בשביל שלא הספיק להחמיץ אוכלין מצה ונראה די"ל בזה גם רמז פנימי דהנה האריז"ל כתב על פסוק ולא יכלו להתמהמה כי אם היו ישראל מתעכבין עוד במצרים רגע אחד לא היו יכולין לצאת לעולם כי היו נשקעין בשער הנו"ן דס"א ע"כ. והנה הגוף נק' עיסה כמ"ש מי מעכב שאור שבעיסה וזהו שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ ר"ל הגופים שלהם שלא היו נשקעין בחמץ גמור שער הנו"ן של הס"א עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ב"ה וגאלם שלא ישקעו שם.

מרור זה

מרור זה כו' ס"ש חיי אבותינו ולמד מפסוק וימררו את חייהם ולא אמר וימררו אותם בעבודה קשה. נראה דכתבתי פי' הפסוק וירעו אותנו המצרים ולא אמר וירעו לנו הכונה שירעו אותנו לפני השי"ת מחמת עבודה קשה שעבדו בהם בפה רך ומחמת זה לא צעקו אל ה' בתחילת העבודה עד שהתמיד אותם בעבודה קשה ושכחו שם הש"י והכניסם למ"ט שערי טומאה וזהו התחכמות פרעה שאמר הבה נתחכמה לו ע"ש וז"ש על שמררו המצרים את חיי אבותינו ר"ל החיות שלהם המרירו היינו הנשמ' שלהם שהוא החיות שלהם המרירו בעבודה קשה בהתמדת עבודה ובפה רך עד ששכחו שם הש"י והכניסם למ"ט ש"ט עד שקטרגו עליהם הללו עוע"ז וכו' וזה שמביא הפסוק וימררו את חייהם החיות שלהם המרירו לפני השי"ת מחמת כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך הכל הי' בפה רך ולא צעקו אל הש"י בתחילת עבודה קשה שהי' ברצונם עד שהתמידו אותם בעבודתם ושכחו שמו של הש"י כנ"ל.

בכל דור ודור

בכל דור ודור כו' ולהבין מלת את עצמו הוא מיותר והי' די באמרו חייב אדם לראות כאלו הוא יצא ממצרים. וגם בפסוק דאמר בצאתי ממצרים משמע בשעת היציאה עשה ה' ולא קודם ובאמת אף קודם היציאה הי' מכה במצרים מכות גדולות. ונראה דהנה כתבתי פי' הא לחמא עניא ע"ש שז"פ מה שהביא רש"י בפ' בא על פסוק והי' לכם למשמרת הי' ר' מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך וכו' ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו ליל שנאמר מתבוססת בדמייך בשני דמים. והעולה משם פי' כל דכפין וע"פ כונת האריז"ל כל מדת יסוד הנקרא כל. דכפין תאב לזיוג אבא ואמא הם בחי' י"ה נתן להם מצות מילה מ"ל י"ה כל מדת יסוד דצריך לנוק'. ייתי ויפסח נתן

להם מצות פסח בחי' נוק' כי דם פסח במקום נוק' ע"ש. והנה במצרים שחי' חידוש העולם זו"ן בעיבור שני כמ"ש האריז"ל בסדר האגדה ע"ש. וזהו בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע ר"ל מלת את כמו עם ר"ל שיראה אדם עם עצמו, כאילו הוא קאי על השי"ת שגם הוא יצא ממצרים שהי' חידוש העולם זו"נ שנאמר בעבור זה עשה ה' לי וכו' ר"ל בעבור זה מדת יסוד שיהי' לו זיוג דתאב וצריך לנוק' עשה ה' לי בצאתי ממצרים ר"ל בעת היציאה שנתן להם שני מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו לילה כנ"ל.

בצאת ישראל ממצרים

בצאת ישראל ממצרים היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו מ"ש לשון לקדשו ולשון ממשלותיו אין לו פירוש. ונראה דלשון קודש הוא לשון פרישות ומי שהוא מפקיר עצמו במסירת נפש אל השם יתברך נקרא קודש שמפריש עצמו מזה העולם. ובים בראשונה ארז"ל (במדבר רבה י"ג) קפץ נחשון בן עמינדב בים. ועל כן אמר היתה יהודה לקדשו ולישראל נתן ממשלותיו מה שהשי"ת הוא מושל על כל העולמות נתן לישראל שהם ימשלו על כל העולמות ועל כן הים ראה וינס מפניהם.

למה יאמרו הגוים אי' נא

למה יאמרו הגוים אי' נא כו' מלת נא לכאורה מיותר. ונראה דארז"ל (סוטה י') אין נא אלא לשון בקשה. וז"ש הגוים בראותם שישראל מתפללים אל הש"י ערב ובוקר וצהרים ואינם נענים ועדיין הם אצלם בגלות המר. ואמרו איה מה שמבקשים אלקיהם. וזהו אי' נא אלקיהם. ואמרו ח"ו שאין ביכלתו להושיע. וע"כ אמר ואלקינו בשמים כל אשר חפץ עשה בעולם העשי' ג"כ כרצונו וחפצו וע"כ נכון שיושיע את ישראל למען שמו הגדול המחולל בגוים.

ה' זכרנו יברך

ה' זכרנו יברך כו'. ונראה דאיתא בזוהר בזמן שביהמ"ק קיים היו ישראל מקבלין השפע מן הש"י ומהם היו משפיעים ג"כ לכל השבעים אומות כדי חיותם אבל עכשיו הוא בהיפוך האוה"ע הם מקבלין השפע ומהם מקבלין ישראל מעט מן המעט. וזהו פי' ה' זכרנו ר"ל יעשה אותנו במדרגת זכר המשפיע ומאתנו יקבלו האומות כדי חיותם וזהו יברך את בית ישראל שהברכה ילך אל בית ישראל. יברך את בית אהרן שהם יקבלו הברכה ויברכו את ישראל. יברך יראי ה' הקטנים עם הגדולים ע"ד שאז"ל (בסוף עוקצין) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק לישראל אלא השלום שנאמר ה' יברך את עמו בשלום ולשון כלי מחזיק ברכה נראה דהנה כל ישראל הם קומה אחד שלימה. והנה ח"ו כשמפריד עצמו ח"ו מאחד מישראל נמצא קומת הישראל אינה שלימה ולמשל אם נותנין מים

בכלי והכלי יש בו נקב אז הכלי אינו מחזיק המים שבו והם זבין לחוץ ע"י הנקב כך קומת ישראל אם אין שלום ביניהם אז אין ביכולת קומת נשמת ישראל להחזיק השפע וזב לחוץ ח"ו. וזהו לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום כשיש שלום ביניהם אז קומת ישראל אחד ממש ויכולין להחזיק הברכה לעצמם. וזהו יברך יראי ה' הם כלל ישראל שהם יראי ה' יברך אותם בשלום. ויכולין להחזיק הברכה מה שיקבלו מן בית אהרן. וזהו הקטנים עם הגדולים כלומר שהקטנים יהיו עם הגדולים ולשון עם הוא נטפל ומחובר והקטנים יהיו נכנעים ונטפלים אצל הגדולים ואז יהי' שלום ולא שהקטנים ח"ו ירימו ראש נגד הגדולים אלא יכירו בשפלותם ויכניעו עצמם אל הגדולים ואז יכולים לקבל הברכה ולהחזיק אותה לעצמם.

במדרש מה דכתיב אהבתי כי ישמע ה'

במדרש מה דכתיב אהבתי כי ישמע ה' כו' אמרה כנסת ישראל אימתי אני אהובה בזמן שאתה שומע קול תחנוני. וצריך להבין מה זה החיבה. הלא משל אם בא בן כפר למלך ושואל ממנו דבר ונותן לו וכי בשביל שנתן לו מבוקשו שדבר קטן אצל מלך לעשות בקשתו אינו מוכח מזה שהמלך אוהב את בן הכפר. ונראה דצריך להבין בפ' דמלת קולי מיותר והי' די באמרו כי ישמע ה' תחנוני, דהנה איתא בספרי מוסר אם רואה אדם שאינו יכול לכוין בתפלתו בלחש ירים קולו כי הקול מעורר הכונה. וז"ש כי ישמע ה' את קולי תחנוני כלומר תחנונים הבא מחמת הקול שהקול מעורר הכונה שאהי' יכול לכוין בתפילתי ולהתחנן. וז"ש אימתי אני אהובה בזמן שאתה שומע קול תחנוני כלומר שאני בערבוב ואיני יכול לכוין בתפילתי רק מחמת הקול המעורר הכונה לכוין ולחנן ואעפ"י כן אתה שומע קול תחנוני ונותן לי מבוקשי אעפ"י שאין אני מתפלל כראוי אז בודאי אני אהובה לפניו.

כי הטה אזנו לי

כי הטה אזנו לי כו' מ"ש ובימי אקרא אין לו פירוש. ונראה דיש בני אדם אשר עיניהם תמיד אל ה' ואף כי ייטיב ה' להם בכל הטובות דבני חיי ומזוני בלי צער כלל הם מודים לה' ומתפללין קודם הצרה שלא יבוא להם שום צער וצרה וזהו התפלה מקובלת לפני השי"ת כשארז"ל (סנהדרין מ"ד) שמקדים תפלה לצרה. ויש ב"א כאשר ייטיב ה' להם אין נותנין לב להתפלל אליו רק אח"כ כשב' הצר' ח"ו עליהם אז הם מתפללין אליו שיושיע אותם מצרותם וזו התפלה אינה מקובלת לפני הש"י מחמת שלא נתן לב להודות ולהתפלל אליו בעת שהשפיע לו טובותיו ואעפי"כ שומע תפלתם ומרחם עליהם מאוצר מתנת חנם וז"ש כי הטה אזני לי ר"ל שהש"י כביכול הטה אזנו לי לשמוע תפילתי

ולעשות בקשתי אימתי כשאני בימי אקרא וידוע דימים יכונה בשם חסדים כמ"ש (תהלים מ"ב) יומם יצוה ה' חסדו כלומר כשאני בחסדים ואקרא אל ה' אז הטה אזנו לי לשמוע תפילתי. אכן אם אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא אז ואתפלל אנא ה' מלטה נפשי ולא קודם לכן אז חנון ה' מאוצר מתנת חנם. וצדיק והוא צדיקו של עולם ואלקינו מרחם.

מן המיצר קראתי

מן המיצר קראתי כו' ויש לפרש דהנכון שאם יש לאדם יסורים ח"ו שיפשיט עצמו מצערו ויתפלל על צער המקום כי יותר משהעגל רוצה לינק הפרה רוצה להניק ובפרט מדרך הטוב להיטיב וכשאינו ביכולת התחתונים לקבל שפעו וטובו אז הוא ח"ו צער גדול למעלה כמ"ש רז"ל (סנהדרין מ"ו) בזמן שאדם מצטער שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי ר"ל לפעמים שאין העולם מתנהג כשורה מחמת ראש העדה שאין מדריך אותם בדרך הישר או שאינו מוכיחם וזהו קלני מראשי קלני מזרועי לפעמים שראשי עם הם צדיקים ומדריכים בדרך הישר רק שראשי עם המנהלים בחזקה לבית ישראל אין רצונם ליתן כח ואומץ שיראו שיתקיים דברי עיני העדה הצדיקים המנהלי' בדר' הישר ומחמת זה איש הישר בעינ' יעשה וזהו קלני מזרועי ר"ל מהחוזק שלהם כי בכל סיבות אלו הם מונעים השפע מעמו ישראל שאינם יכולים לקבל השפע וזהו צער גדול ח"ו למעלה וא"כ הנכון שיפשיט אדם א"ע מצערו ויתפלל על צער השכינה וכמ"ש במ"א בשם הרב הקדוש מוהר"ר דוב בער זלה"ה ובאמת אף אם אינו יכול לפשוט עצמו מצערו אעפ"כ יתפלל כעני בפתח ויתחרט על עונותיו. ויבקש כעני בפתח וכמ"ש במ"א באריכות. אבל היותר נכון שיפשיט עצמו מצערו ויתפלל על צער השכינה ואז נענה מיד כי ע"ז אין קטרוג. וידוע שכל השפעה הבאה אל עולם התחתון הוא משם י"ה וז"ש מן המיצר קראתי י"ה. ר"ל שאם ח"ו יש לי צער אז אני מתפלל וקראתי י"ה להתפלל על מיצר שלהן שאינן יכולין להשפיע לתחתונים ואז ענני במרחב יה ר"ל ע"ז התפלה אין קטרוג כלל ועונין אותו שלא יהי' ח"ו במיצר רק בהתרחבות השפע למטה מאוצר מתנת חנם ואעפ"י שאינו כדאי ואז במרחב יה.

אנא ה' הושיעה נא

אנא ה' הושיעה נא כו' מלת נא לכאורה מיותר. וי"ל ע"פ שאמרו (ברכות ט') אין נא אלא לשון בקשה. וזהו שמבקש אנא ה' הושיעה שיכולין לבקש אותך וזהו הושיעה נא. וכן אנא ה' הצליחה נא כלומר הצליחה בבקשתי אותך הצליחה ויקוים בנו תכין לבם תקשיב אזניך ויהא תפלתנו שגורה בפינו וזהו הצליחה נא.

כי לו נאה

כי לו נאה כו' הזמר הזה בחרוז א' אמר גדודיו יאמרו לך ולך וכו' ובחרוז השני אמר ותיקיו יאמרו לו כו' הם עמו ישראל. ובחרוז השלישי זכאי במלוכה אמר טפסריו יאמרו לו הם המלאכים. ובחרוז הרביעי יחיד במלוכה אמר למודיו יאמרו לו הם ישראל וכן עד סופו מיוסד השיר הזה פעם אחת על המלאכים ופעם אחת על ישראל. ומה השיר שהמלאכים וישראל אומרים לך ולך לך כי לך, לך אף לך לך ה' הממלכה ואין לו פירוש. ואפ"ל דהנה ידוע מ"ש טעם בריאת העולמות הם שני טעמים. כי מדרך הטוב להטיב ובשביל ישראל שנקראו ראשית כדי להשפיע עליהם י"ג מכילין דרחמים ע"כ הלבישן במלבוש עולם הזה כמ"ש (איוב י) עור ובשר תלבישני עצמות וגידין תסוככני ככל הנבראים שבעוה"ז אשר מתנהג קיום העוה"ז ע"פ היצה"ר בכל הנבראים כמ"ש (יומא ס"ט) כשתפסו ליצרו דעבירה אף ביעתא בת יומא לא משתכחי והאדם העושה מעשה של כל הנבראים עוה"ז עם היצה"ר ובכל מעשה העוה"ז שעושה עם היצר יש בו תורה אסור ומותר כשר ופסול ולא ככל הנבראים שממלאים תאותם עם היצר בין אסור ובין מותר ונמצא הוא מוכן לחטוא ונברא עוה"ז בעולם התשובה שישיב אל ה' אם חטא ונתגלה עליו י"ג מכילין דרחמים וירחם אותן. וזהו בשביל ישראל שנק' ראשית ברא כל העולמות להיטיב להם והמשיך עליה' י"ג מכילין דרחמי והם יקבלו עליהם עול מלכותו ויראתו מחמת שהם מלובשים בגוף ועושים מעשה היצר צריך לירא תמיד יראה תתאה שלא יפלו למטה במעשיהם הגשמי ככל הנבראים ונמצא השני טעמים עולים כאחד. וז"ש המשורר לך כלומר לך כל העולמות, ולך בשבילך בראת כל העולמות כי כל מה שכרא הקב"ה בעוה"ז לא ברא אלא לכבודו. לך כי לך והשלשה תיבות אלו לך כי לך הם במ"ק שלשה עשר כלומר כדי להמשיך בישראל נשמת אדה"ר והאדם הוא עולם קטן להמשיך בו י"ג מכילין דרחמים וזהו המרומז במ"ק וזהו הטעם בריאת עולמות כדי להטיב לעמו ישראל. ואח"כ לך אף והוא לשון קשיא כלומר אם בריאת העולמות כדי להטיב לברואיו ולא יותר א"כ קשה למה ברא האף הוא חרון אף על הרשעים. והתירוץ הוא ג"כ לך בשבילך בראת האף כדי להיות קיום העולם ואז יוכל להשפיע י"ג מכילין דרחמים. אבל אם לא הי' האף לא נתקיים העולם כמ"ש (תהלים צ"ג) אף תכון תבל בל תמוט כלומר בשביל האף תכון תבל בל תמוט וזהו לך אף כלומר בראת האף הוא ג"כ לך כדי להתקיים העולם. ואח"כ אמר הטעם השני שעושה כאחד לך ה' הממלכה בשביל זה הי' בריאת עולמות כי לו נאה כי לו יאה.